

Výchovné působení a prevence v oblasti drogových závislostí v rámci základní školy

Bc. Petra Štulírková

Diplomová práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Petra ŠTULÍRKOVÁ**

Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Výchovné působení a prevence v oblasti drogových závislostí v rámci základní školy**

Zásady pro vypracování:

- 1. Zpracování teoretické studie**
- 2. Zpracování podkladů pro praktickou část**
- 3. Zpracování metodologické složky práce**
- 4. Zpracování výzkumu**
- 5. Zpracování závěrů a doporučení**

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

MAŇÁK, J., ŠVEC, V.: Cesty pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2004, 78 str. ISBN 80-7315-078-6.

ŠVEŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol.: Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007, 377 str. ISBN 978-80-7367-313-0.

ŠPAŇHELOVÁ, I. : Dítě v předškolním období. Praha: Mladá fronta, 2004, 76 str. ISBN 80-204-1187-9.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.: Děti, rodina a stres. Praha: Galén, 1994, 1.vyd., ISBN 80-85824-06-X.

NEŠPOR, K. et al.: Jak předcházet problémům s návykovými látkami na základních a středních školách. Praha: Sporpropag, 1996. 156s

NEŠPOR, K.: Návykové chování a závislost, 1. vyd, Praha: Portál, 2000. 150 s. ISBN 80-7178-432-x

NEŠPOR, K.: Kouření, pití drogy – Děvčata a chlapci spolu mluví o závislostech, 1. vyd, Praha: Portál, 1994. 125 s. ISBN 80-7178-023-5

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Jiří Musil, CSc.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

17. února 2009

Termín odevzdání diplomové práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 17. února 2009

L.S.

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 4.5.2009

.....
.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Práce si klade za cíl zjistit, jaké jsou v základních školách na 2. stupni užívány preventivní programy v oblasti drog a to jak pro děti, tak pro učitele.

Metodou kvantitativní analýzy je porovnáván výskyt preventivních programů poskytovaných zřizovatelem školy, vlastních programů nebo programů vytvořených jiným subjektem. Dále je zjišťováno jak hodnotí učitelé 2. stupně ZŠ své znalosti o drogách a zda mají osobní zkušenost s legálními i nelegálními drogami u dětí. V první části práce je popsána ZŠ jako základní vzdělávací jednotka, krátce je pojednáno o drogách (vysvětlení základních pojmů, historie užívání, represe), dále jsou vysvětlena specifika působení drog na děti a stručně je popsán současný stav kriminality spojené s drogami v rámci České republiky, je vysvětlen pojem prevence a preventivní programy.

Dotazníkovým šetřením bylo zjištěno, že nejvíce jsou na ZŠ 2. st. jsou realizovány preventivní programy pro děti vlastní a dále jsou využívány programy nabízené jiným subjektem, ty jsou praktikovány jak v rámci běžné výuky, tak při mimoškolní činnosti. Programy poskytované zřizovatelem se prakticky nevyskytují. Programy pro učitele nejsou na 2. st. ZŠ realizovány. Znalosti v oblasti drog hodnotí respondenti jako dostačující a bylo zjištěno, že mají zkušenosti s drogami obecně i u dětí.

Klíčová slova: základní škola, droga, prevence, preventivní programy, školní pravidla, efektivní prevence, školní preventivní programy, dítě

ABSTRACT

My work has a goal to get information which preventive programs are used in basic schools in areas of drugs.

These information are about children and teachers. The method which I used to is quantitative analyse. Im compare preventive programs between basic schools, own programs and programs of another subjects. Another information is about knowledge of drugs and if they have own experience with legal and ilegal drugs used by children. In the first part from my work I suscribe basic school as a education part of education system in the Czech Republic. There are some facts about drugs and influence of children, preventive programs and general drifts in criminality with drugs in the Czech Republic. From the first results from my research is than there are some exists preventive programs in basic schools from children between 10 to 15 during the school and after school in this leasure time.The teachers usually used programs from another institutions. Not from school, from their employer. Knowledge of drugs both groups (children and teachers) are sutisfied.

Keywords: basic school, drug, preventive programs, school preventive programs, efective program, children, school rules

Motto:

„S drogami zemřít nebo bez drog žít – jiná volba neexistuje. Drogy vezmou životu všechny pocity a radosti, pro které stojí za to žít.“ *(L.Ron Hubbard)*

Poděkování:

Děkuji panu prof. PhDr. Jiřímu Musilovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Za pomoc děkuji také své kolegyni a kamarádce Mgr. Petře Bačovské.

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 ZÁKLADNÍ ŠKOLA	14
1.1 STRUKTURA ZÁKLADNÍ ŠKOLY.....	15
1.1.1 Organizace a členění ZŠ	17
1.2 FORMA VZDĚLÁVÁNÍ NA ZŠ	18
1.3 OBLASTI PŮSOBNÍ ZÁKLADNÍ ŠKOLY	18
2 DROGY	21
2.1 VYMEZENÍ NĚKTERÝCH ZÁKLADNÍCH POJMŮ	21
2.2 HISTORIE	24
2.2.1 Užívání drog	24
2.2.2 Drogy a represe.....	25
2.3 SOUČASNÁ SITUACE	26
2.3.1 Prohibice neuspěla.....	29
2.3.2 Situace v České republice.....	30
2.4 DÍTĚ A DROGY	31
2.4.1 Specifika působení návykových látek u dětí	33
2.4.2 Proč děti užívají drogy.....	33
3 ŠKOLNÍ PREVENCE DROG	36
3.1 CO JE A CO NENÍ PREVENCE.....	38
3.2 DRUHY PREVENCE DROG.....	39
3.3 EFEKTIVNÍ PREVENCE DROG.....	39
3.3.1 Zásady efektivní prevence na ZŠ.....	40
3.3.2 Školní pravidla jako nástroj prevence	42
4 ŠKOLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAMY	44
4.1 TYPY PREVENTIVNÍCH PROGRAMŮ.....	44
4.2 ÚČINNOST ŠKOLNÍCH PREVENTIVNÍCH PROGRAMŮ	47
5 PŘEHLED ZÁKLADNÍ LEGISLATIVY	48
5.1 STRATEGIE.....	48
5.2 METODICKÉ POKYNY	48
5.3 ZÁKONY	49
II PRAKTICKÁ ČÁST	50
6 EMPIRICKÁ ČÁST	51
6.1 CÍL VÝZKUMU.....	51
6.2 METODY	52
6.2.1 Fáze přípravná	52
6.2.2 Fáze realizační (administrace dat).....	53

6.2.3 Fáze zpracování výsledků.....	54
6.2.4 Fáze interpretační	54
6.3 TECHNIKY SBĚRU DAT.....	54
6.4 VÝSLEDKY.....	59
6.4.1 Odpovědi na jednotlivé otázky.....	59
6.5 ŘÍZENÝ ROZHOVOR	68
6.6 DISKUZE.....	70
SHRNUTÍ A ZÁVĚR	73
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	74
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	76
SEZNAM PŘÍLOH.....	77
SEZNAM TABULEK.....	78

ÚVOD

Po společenských změnách v r. 1989 došlo v České republice k velkému nárůstu problémů souvisejících se zneužíváním návykových látek, jejich výrobou, pašováním i distribucí. Současně s tím vzrostla také trestná činnost s užíváním drog spojená (např. majetková trestná činnost, násilná tr. činnost, výroba a šíření omamných a psychotropních látek) a bohužel se snížila i věková hranice uživatelů i pachatelů následné trestné činnosti.

Troufám si tvrdit, že před rokem 1989 bylo užívání omamných a psychotropních látek výhradní doménou úzké skupiny osob, jejichž řady se „rozšiřovaly“ velmi pomalu. Díky tomu byla mnohem menší anonymita těchto uživatelů (mnohdy to byli také výrobci a distributoři či pachatelé ostatní tr. činnosti), čímž byla možnost jejich odhalení ze strany orgánů činných v trestním řízení několikanásobně vyšší než je tomu v současné době. Zároveň možnost získat drogy nebo prostředky k jejich výrobě bylo (s ohledem na společenskou situaci) velmi obtížné. Ovšem se změnou a uvolněním společenského režimu došlo zároveň k uvolnění a nárůstu negativních společenských jevů k nimž drogy a s nimi spojená kriminalita bezesporu patří.

V ČR je rozšířeno užívání těchto drog: alkohol, tabákové výrobky, marihuana, těkavé látky (např. toluen) opiáty, tlumivé látky (např. barbituráty), simulační látky (např. pervitin, extáze), halucinogeny (např. LSD) .

Je zřejmé, že v průběhu několika posledních let se mezi mládeží a mladšími dospělými zvýšila poptávka po drogách, jejichž nabídka a pouliční dostupnost výrazně vzrostla. Udává se, že populace nejčastěji experimentující s ilegálními drogami je věková skupina 13-17 letých, přičemž nejčastější první drogou je marihuana, organická rozpouštědla a pervitin. Ovšem zcela jasně první návykovou látkou, s níž se většina dětí setká je alkohol a cigarety. Místem prvního setkání s drogou je nejčastěji parta vrstevníků, diskotéky a koncerty, domácí párty a bohužel také škola.

Je proto velmi nutné zabývat se tímto závažným, ale také zároveň choulostivým problémem. Závažným proto, že je tento jev tak znepokojivý, že před ním nelze zavírat oči, neboť má přímý vliv na společenskou stabilitu. Choulostivým proto, že nesmíme zapomenout na to, že máme co činit pouze se symptomem, který vyjadřuje poruchy mnohem hlubšího rázu. Z tohoto hlediska je důležité všechny snahy zaměřit na tyto závažnější problémy a jejich řešení.

Vzhledem k tomu je důležité se zabývat vytvářením a realizací dobrých preventivních programů a to zejména pro nejvíce ohroženou skupinu populace - děti a mládež. Prevenci však nemohou dělat pouze odborníci v dané oblasti (lékaři, chemici) a na odborné úrovni. Je důležité a nutné se prevenci věnovat komplexně a v rámci kvalitních preventivních programů musí spolupracovat nejrůznější instituce, skupiny i jednotlivci.

Přesto, že zodpovědnost za výchovu dětí spočívá především na rodičích, druhým základním pilířem je zcela jednoznačně škola, zejména škola základní. Odborně vyškolení pedagogové by měli v rámci svých výukových předmětů postupně žákům zprostředkovávat poznatky o nebezpečích, které zneužívání návykových látek přináší. Ve speciálních hodinách musí specifickými metodami pracovat s dětmi tak, aby byl naplňován hlavní cíl této prevence: snižování poptávky po drogách a výchova ke zdravému životnímu stylu.

V současné základní škole jsou preventivní programy v oblasti drog skutečně také využívány, přičemž mohou být vytvořeny přímo pedagogickými pracovníky školy či mohou být poskytnuty jiným subjektem. Existují také programy pro rozvíjení kompetencí samotných pedagogů. Tato práce si klade za cíl zjistit jaké druhy těchto preventivních programů jsou na oslovených základních školách využívány.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ ŠKOLA

Jedním z nejdůležitějších subjektů majících vliv na vývoj budoucí mladé generace je škola a další výchovné instituce (Nešpor, 2000).

Základním článkem vzdělávání je **základní škola** (dále jen ZŠ), která patří do vzdělávací soustavy České republiky (dále jen ČR). V základní škole se především plní povinná školní docházka a děti získávají základní vzdělání.

Cíl základního vzdělání je uveden v § 44 zák. č. 561/2004: *základní vzdělávání vede k tomu, aby si žáci osvojili potřebné strategie učení, a na jejich základě byli motivováni k celoživotnímu učení, aby se učili tvořivě myslet a řešit přiměřené problémy, účinně komunikovat a spolupracovat, chránit své fyzické i duševní zdraví, vytvořené hodnoty a životní prostředí, být ohleduplní a tolerantní k jiným lidem, k odlišným kulturním a duchovním hodnotám, poznávat své schopnosti a reálné možnosti a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o své další životní dráze a svém profesním uplatnění.*

Úspěšným ukončením vzdělávacího programu základního vzdělávání v základní škole získá žák stupeň základního vzdělání (základní vzdělání lze získat i na dalších školách, které jsou uvedeny ve školském zákoně).

První ZŠ byly zakládány církví již v 11. století. Povinnou, tehdy šestiletou, školní docházku u nás zavedla císařovna Marie Terezie v roce 1774. Po roce 1918 byla povinná školní docházka prodloužena na 9 let a ZŠ byly rozděleny na dva stupně. V 70. letech 20. století byly 9. třídy zrušeny a došlo ke zkrácení ZŠ na 8 ročníků, ale povinná školní docházka byla prodloužena na 10 let, a tedy každý absolvent ZŠ musel pokračovat ve studiu další 2 roky v rámci středního vzdělávání. V roce 1990 byla povinná školní docházka zkrácena opět na 9 let a postupně byly zavedeny i deváté třídy (www.wikipedie.cz).

Nejdůležitější právní normou, která v ČR upravuje vzdělávání, je **zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání** (*školský zákon*). Ten stanovuje také podmínky, za nichž se vzdělávání a výchova uskutečňuje, vymezuje práva povinnosti fyzických a právnických osob při vzdělávání a stanoví působnost orgánů vykonávajících státní správu a samosprávu ve školství.

Zřizovatelem ZŠ může být podle tohoto zákona **ministerstvo, kraj, obec, dobrovolný svazek obcí, právnická osoba i fyzická osoba**.

Vzdělávání a školství je dále upraveno mnoha vyhláškami zejména Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT), které se věnují různým oblastem ve školství (např. hodnocení školy, organizaci školního roku, financování, evidence úrazů, základní umělecké vzdělávání, poskytování poradenských služeb, školní stravování atd.).

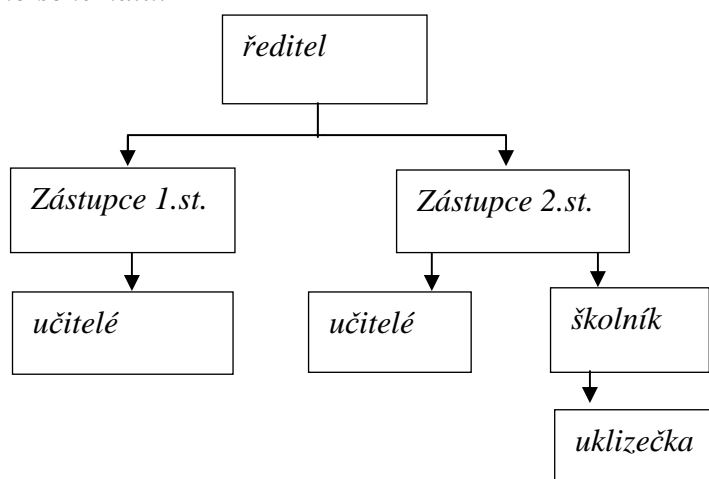
Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy je ústředním orgánem státní správy pro předškolní zařízení, školská zařízení, základní, střední a vysoké školy, pro vědní politiku, výzkum a vývoj, včetně mezinárodní spolupráce v této oblasti a pro vědecké hodnosti, pro státní péči o děti, mládež, tělesnou výchovu, sport, turistiku a sportovní reprezentaci státu. MŠMT je zřízeno zákonem č. 2/1969 Sb.

1.1 Struktura základní školy

Organizaci školy chápeme jako jednotku společně pracujících lidí, kteří plní konkrétní úkoly, za něž jsou odpovědní. Ve školství je základní formální struktura dána pozicemi: *ředitel, zástupce, třídní učitel, učitelé, výchovný poradce, vychovatelé*.

Při řízení školy se pak uplatňuje zásada jednoho vedoucího, který má ze zákona vyplývající rozhodovací pravomoc a zodpovědnost, což se označuje jako lineární organizační struktura, v níž se ale mohou objevovat různé varianty, podle typu a velikosti školy. Organizační schéma, které grafickým způsobem znázorňuje strukturu školy (viz. níže uvedený příklad) je součástí její dokumentace (Musilová, Musil, 2001, s.32).

Příklad organizačního schématu:

Struktura základní školy má oporu ve školském zákoně. ZŠ se organizačně člení na třídy. Nejnižší a nejvyšší počet žáků ve třídě stanoví MŠMT prováděcím předpisem.

Pro každý obor vzdělání v základním vzdělávání na ZŠ se vydávají **rámcové vzdělávací programy**, které vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání, jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů, hodnocení výsledků, tvorbu učebnic a učebních textů. Školní vzdělávací program vydává ředitel ZŠ a zveřejní jej na přístupném místě ve škole. Školní vzdělávací program musí být v souladu s rámcovým vzdělávacím programem (zák. č. 561/2004 Sb.).

Některé ZŠ jsou zařazeny mezi tzv. **alternativní**. Tyto školy užívají jiné školní vzdělávací programy s důrazem na jiné metody výuky (škola hrou, spojování předmětů nebo různých ročníků do tématických celků) a jiné metody hodnocení žáků. Školní vzdělávací programy těchto škol musí projít schválením MŠMT. Nejčastěji se v tomto případě jedná o školy soukromé.

1.1.1 Organizace a členění ZŠ

Základní vzdělávání v ZŠ má 9 ročníků a člení se na první stupeň a druhý stupeň. První stupeň je tvořen prvním až pátým ročníkem. Druhý stupeň tvoří šestý až devátý ročník. V odůvodněných případech může být zřízena i přípravná třída ZŠ a to pro děti, které jsou sociálně znevýhodněné a je u nich předpoklad, že zařazení do přípravné třídy u nich vyrovná jejich vývoj (zák. č. 561/2004 Sb.).

V čele základní školy je *ředitel*, který má jednoho nebo více (zpravidla dva) zástupců. Ředitel je vybírán ve výběrovém řízení za účasti zřizovatele ZŠ a učitelů ZŠ.

Kvalifikací *učitele prvního stupně* je pedagogická fakulta, čtyřleté magisterské studium, takto kvalifikovaný učitel zpravidla učí všechny vyučovací předměty, které na prvním stupni žáci určité třídy mají a vykonává zároveň v této třídě i funkci třídního učitele.

Kvalifikací *učitele druhého stupně* je pedagogická fakulta, pětileté magisterské studium. Vyučované předměty jsou dány jeho aprobací, zpravidla jde o dva předměty, které vyučuje v různých třídách, v některé třídě může vykonávat i funkci třídního učitele.

Velké ZŠ, které mají několik desítek žáků v jednom ročníku, mají v každém ročníku několik tříd. Třídy jsou označovány číslicí označující pořadí ročníku a velkým písmenem latinské abecedy (např. 9.B). Naopak školy, které mají velmi malé množství žáků (méně než 15 v ročníku), musí požádat MŠMT o výjimku. Bez této výjimky je škola uzavřena. Výjimka bývá udělována u vesnických škol, kde by dojíždění žáků do nejbližší větší školy bylo přílišnou zátěží. Většinou je výjimka udělována jen na první stupeň. Pokud škola výjimku dostane, zpravidla spojují několik ročníků do jedné třídy. Kromě úplných základních škol se tak rozlišují *neúplné* (např. jen první stupeň), *málotřídky* (dochází ke spojování dvou ročníků do jedné třídy) a velmi řídké existující *jednotřídky* - všechny ročníky jsou spojeny do jedné třídy (www.wikipedie.cz).

Jeden z učitelů na škole působí též jako výchovný poradce, dalšími speciálními kompetencemi jsou např. metodik prevence, poradce pro ekologickou výchovu, školní psycholog. Dále je na škole zaměstnán školník, kuchařky, uklízečky.

1.2 Forma vzdělávání na ZŠ

Jak je uvedeno ve školském zákoně, vzdělávání v ZŠ se uskutečňuje v **denní formě vzdělávání**. Tedy výuka je organizovaná pravidelně každý den v pětidenním vyučovacím týdnu v průběhu školního roku. Základním vyučovacím modulem je vyučovací hodina, která v základním vzdělávání na ZŠ trvá 45 minut.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání stanoví počet *povinných vyučovacích hodin* a to:

- 1. a 2. ročník - nejvýše 22 vyučovacích hodin
- 3. až 5. ročník - nejvýše 26 vyučovacích hodin
- 6. a 7. ročník - nejvýše 30 vyučovacích hodin
- 8. a 9. ročník - nejvýše 32 vyučovacích hodin

Rámcový vzdělávací program stanoví také nejnižší počty povinných vyučovacích hodin v jednotlivých ročnících (viz. zák. č. 561/2004 Sb.).

1.3 Oblasti působení základní školy

Škola jako výchovná instituce, působí v několika různých oblastech péče o dítě jak uvádí Kraus, Poláčková (2001, s. 86-88):

- **Zabezpečení úkolů v oblasti péče** – toto je chápáno ve smyslu od uspokojení biologických potřeb až po momenty a situace výchovné a vzdělávací. Tímto termínem lze označit zabezpečení podmínek z hlediska zdraví, bezpečnosti, psychické pohody. Je to integrální součást činnosti školy směřující k celkovému rozvoji osobnosti žáků. Bohužel je nutné podtrhnout, že otázkám týkajícím se zabezpečení hygienických potřeb, stravování případně lékařské péče není na některých školách věnována patřičná pozornost. Jedná se např. o nedostatek toalet a umyvadel na počet žáků, problémy se stravováním a naopak přemíra zbytečných lákavých potravinářských výrobků. Pokud jde o lékařskou péči, rozumíme např. povinné stomatologické prohlídky, očkování apod., škola se od ní stále více distancuje a přenechává tyto staros-

ti výhradně rodině, i když nelze předpokládat, že rodiny z různých důvodů tuto úlohu a s tím spojené povinnosti beze zbytku zajistí. K zajištění fyziopsychických podmínek patří problémy spojené s optimálním režimem dne, vyrovnaností zátěže organismu. To souvisí s rozvrhem hodin, délkou vyučovacích hodin, zařazením přestávek a jejich využívání k relaxaci. Na některých školách již existují za tímto účelem upravené prostory např. chodby se zabudovanými žíněnkami, pingpongové stoly, apod.

- **Funkce rekreační** - Podstata míří mimo vyučovací proces, do volného času žáků. Není nejšťastnější, že některé školy tuto oblast pouštění ze zřetele a tělocvičny a laboratoře jsou často nevyužity.
- **Funkce poradenská** – má spojitost s některými kategoriemi žáků, např. jiné národnosti, handicapované děti, děti z narušeného rodinného prostředí apod. Ve většině škol tuto funkci zastává výchovný poradce výhradně z řad pedagogů, ale existují školy, kde tuto péči podává profesionální psycholog. Tato funkce by měla být směřována nejenom na děti, ale také na jejich rodiče i samotné učitele a měla by obsahovat nejen poradenství profesní, ale i studijních předpokladů, diagnostikování schopností, řešení výchovných problémů apod.
- **Funkce profesionalizační** – je spojena s pomocí školy svým žákům k zaujetí určitého místa ve světě práce, toto se týká především učilišť, středních škol a škol vysokých.
- **Funkce selektivní** - dá se vysvětlit tím, že škola posune na určitou společenskou pozici, dá jistou sociální prestiž, podle toho, jakou školu jedinec absolvuje.

Škola je velmi významnou socializační institucí. Jestliže má v rámci této funkce škola plnit nároky společnosti, což je zejména předávání kultury a zachování její kontinuity, musí

být výchovný proces organizován s úmyslem přiblížit mladé generaci všechna významná schémata, z nichž by pochopila, co se od ní očekává v dalším životě.

Proto je nutné zdůraznit, že příprava mladé generace, která je chápána jako adaptace na společenské změny, **musí aktivně reagovat na rychlé změny života**. Je nutné zaměřit se na *procesy rozhodovací, na utváření sociálních dovedností, schopností pružně reagovat na dynamický vývoj lidstva*. **Zásadní je však vyzbrojit mladé lidi silou vzdorovat různým vlnám a nástrahám života, větší zodpovědností za jednání své i druhých, posilovat jejich solidaritu**. Cílem je naučit mladé lidi orientovat se sami v sobě (Kraus, Poláčková, 2001, s. 86.).

V současné době se do popředí dostávají otázky jiné než přímo vzdělávací. V té funkci je škola spíše nahraditelná jinými médii např. **internetem**. Vyplývá z toho **menší důraz na vlastní proces předávání informací a větší důraz na celkový osobnostní rozvoj**. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 86.).

Vzhledem k široké oblasti působení školy v životě dětí a dospívajících je nutné, aby preventivní programy a výchovné působení této instituce v oblasti drogových závislostí, případně závislostí jiných, byly nedílnou součástí vzdělávacího procesu.

2 DROGY

Abychom se mohli dobře v problému prevence drog orientovat, je nezbytné vysvětlit a vymezit některé základní pojmy, které se k drogové závislosti a prevenci vztahují.

2.1 Vymezení některých základních pojmů

Význam většiny níže uvedených pojmů je převzat z podle Chmelíka a kol. (1999), jinak je zdroj uveden za popisem pojmu (tyto jsou řazeny abecedně, jejich vymezení je možné nalézt i v jiných pramenech):

Droga – slovo pochází s arabského jazyka, v němž slovo „durana“ znamenalo léčivo. Jde o rostlinnou nebo živočišnou látku určenou k léčebnému použití. V současnosti se pod tímto pojmem rozumí také látka *přírodní* či *syntetická*, která splňuje dva základní požadavky:

- a. ovlivňuje vnímání reality
- b. může vyvolat závislost.

Abstinenční syndrom – nebo odvykací syndrom, je souhrn příznaků, který je charakteristický pro stav vzniklý v důsledku odnětí nebo nedostatku drogy, na níž si organismus již vytvořil závislost. Projevuje se různým způsobem a různou intenzitou. Jde zejména o potíže psychické: neklid, úzkost, podrážděnost, skleslost apod. ale i obtíže fyzické jako bolesti kloubů, nechutenství, zvracení, křeče apod.

Abúzus – nadměrné užívání drog či také jejich užívání v nevhodnou dobu (např. v zaměstnání), vztahuje se také na alkohol, kofein, tabák a některé léky.

Dealer (distributor) – článek prodejního řetězce s drogami.

Drogová závislost – psychický i fyzický stav, který je způsoben vzájemným působením mezi organismem a drogou, je charakterizován změnami chování a zahrnuje nutkavou potřebu drogu stále užívat pro její psychické účinky a také proto, aby nedošlo k abstinenčnímu syndromu.

Intoxikace (otrava) – ovlivnění organismu cizí látkou vedoucí k poruchám vnímání, vědomí, emotivity, chování i fyziologických procesů apod.

Legální droga – droga, která se dá pořídit zákonnou cestou, sem řadíme *alkohol, tabák*, můžeme řadit i *léky*, i když teoreticky se většina léků za drogy nepovažuje, protože se distribuují kontrolovaně na předpis (viz. příručka, 2005, s. 11.)

Mladistvý - označení pro osobu ve věku 15 – 18 let.

Nelegální droga - droga, která se nedá zákonnou cestou opatřit, její výroba, držení i distribuce je sankcionována zákonem, sem můžeme zařadit, *konopí (marihuana), kokain, opiáty (heroin)*.

Nezletilý – označení pro dítě ve věku 0 -14 let.

Peer program – program pro aktivní zapojení předem připravených vrstevníků do prevence, jedná se o děti, které prošly zvláštním výukovým programem v oblasti prevence drog a jejich úkolem je tento program přednést svým vrstevníkům (spolužákům), je založen na ovlivnění názorů a postojů mladých lidí zase mladými lidmi. Slovo *peer* nemá český ekvivalent, znamená někoho, kdo je nám blízký nejen věkem, ale i sociálním postavením, zájmy, životní orientací apod.

Prevence – slovo pochází z latiny a znamená předcházení, opaření učiněné předem, včasná obrana nebo ochrana (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1999s. 9.).

Preventivní program (v oblasti drog) – označení pro realizovanou prevenci v oblasti drog, programy jsou určeny celé populaci žáků a někdy bývají standardizované (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1999, s. 9.).

Prohibice – zákaz, zamezení týkající se zejména výroby, dovozu a prodeje vybraných výrobků, nejčastěji alkoholu (viz. [www. wikipedia.cz](http://www.wikipedia.cz)).

Toxikomanie (drogová závislost) – stav periodické nebo chronické intoxikace organismu, která škodí jak konkrétnímu jedinci, tak společnosti, je vyvolán opakovaným užíváním drogy. Je pro ni charakteristická nepřekonatelná potřeba drogu přijímat.

Užívání drog - dá se charakterizovat stavem, kdy osoba drogu užívá občas, doposud se neprojeví negativní důsledky užívání drog (viz. příručka, 2005, s.11.).

Závislost fyzická – stav somatické závislosti, kdy je droga součástí metabolismu.

Závislost psychická – stav duševní závislosti projevující se zejména v touze po příjemném prožitku, který droga vyvolává

Zneužívání drog – situace, při níž je osoba konfrontována již s přímými či nepřímými negativními (zdravotními, duševními a dalšími) důsledky vlastního užívání drog, zneužívání drog je často příznakem dalších problémů v osobním životě např. Psychické problémy, absence stabilního rodinného prostředí apod. (viz. příručka, 2005, s. 11).

2.2 Historie

Jestliže máme vytvořit účinný preventivní program, je nutné si uvědomit, že problém zneužívání návykových a omamných látek je skutečně závažný a provází člověka již od úsvitu dějin. A stejně staré jsou také snahy o likvidaci tohoto problému nebo alespoň o jakési jeho koordinování. Jak se však vidět ze současného trendu, úsilí o úplné zničení nebo maximální potlačení tohoto společenského problému, se více či méně mívá účinkem. S rozvíjející se společností dochází k opačnému efektu, kdy s sebou drogy nesou vidinu velkých a lehce vydělaných peněz a vidinu jednoduchého a pohodlného života.

V rámci lepší orientace v problému drogových závislostí i následné prevenci závislostí, je nezbytné zde alespoň v krátkosti a stručně uvést historii zneužívání (užívání) návykových látek i historii postihů za takové chování.

2.2.1 Užívání drog

Problém užívání návykových látek je ve své podstatě starý jako lidstvo samo. Odkazy na drogy nalezneme ve Starém zákoně i ve starších náboženských textech. Drogy byly a stále zůstávají součástí všech kultů i náboženství včetně křesťanství. Požívání vína při eucharistii není totiž nic jiného než požívání psychotropní látky, což lze srovnat s požíváním kaktusů praktikovaného americkými indiány nebo kouřením konopí v Indii (Zábranský, 1997, s. 78).

Z provedených archeologických výzkumů je doloženo, že již 5000 let před Kristem staří Sumeřané užívali opium. Nejstarší historické záznamy o výrobě alkoholu se datují do roku 3500 př. Kr., kdy byl na egyptském papyru zaznamenán popis pivovaru. Z roku 2500 př. Kr. pochází nejranější historický doklad o požívání makových semínek mezi obyvateli usídlenými na území dnešního Švýcarska. V průběhu dalších následujících stolenní tomu nebylo jinak a to nezávisle na území a stupni vývoje té které společnosti. Tak např. v r. 1493 Kolumbus představil Evropě tabák, kolem r. 1525 Paracelsus zavedl do praktického

lékařství laudanum (tinkтуру z opia), v r. 1672 zavedl anglický lékař Thomas Dover předepisování diaflorektického (pocení povzbuzujícího) opiového prášku k léčení dny.

V roce 1805 německý chemik F. W. Adam Serturmer izoloval a popsal morfium, v r. 1841 léčil Dr. J. J. Moreau duševně choré pacienty hašišem. V roce 1884 Sigmund Freud léčil svoji depresi kokainem (Zábranský, et. al., 1997, s. 80-90).

Mnoho lidí se také mylně domnívá, že například čichání rozpouštědel bylo do 70. let minulého století neznámé, ale je doloženo, že v Rakousku a Prusku byly už po první světové válce ve velké oblibě éterové večírky (Bandinelli, 1996).

2.2.2 Drogy a represe

Stejně staré jako užívání drog je i snaha společnosti nejrůznějšími zákazy, příkazy a tresty omezit nebo zcela vymýtit zneužívání látek jako drogy označovaných nebo za nebezpečné látky považovaných

Tak například z r. 2000 před Kr. je doložen příklad prohibistické výuky, kdy egyptský kněz napsal svému učni, že mu zapovídá chodit do taveren. V 16. století n. l. bylo v Egyptě zakázáno pražení a pití kávy, ale výsledkem bylo to, že prudce stoupla její spotřeba.

Tak např. v 17. století ruský car Michal Fjodorogvič trestal každého, u koho se našel tabák. Kolem roku 1750 osmanský sultán Murad IV. nařídil za kouření tabáku trest smrti. V roce 1789 se v Connecticutu zformovalo první protialkoholní hnutí, v roce 1792 byl v Číně vyhlášen první prohibiční zákon proti opiu, kdy za držení opia byl stanoven trest smrti. V roce 1845 byl ve státě New York zaveden zákon zakazující veřejný prodej lihových nápojů a v roce 1903 bylo změněno složení Coca-Coly, kdy původní kokain – droga, byl nahrazen kofeinem – také drogou (Zábranský, et. al., 1997, s. 19).

Pokaždé když došlo k vydání zákazu o výrobě, držení nebo užívání některé látky (drogy) např. káva, alkohol, opium... ***namísto, aby zájem o drogu klesl nebo se ztratil, nastal pravý opak.*** Zvýšila se spotřeba drogy, s čímž souvisí i rozvoj černého trhu. To mělo a má

za následek zvýšení kriminality, neboť výrobci, pašeráci, dealeři i spotřebitelé jsou postaveni mimo zákon a pro uspokojení svých potřeb jsou opět nuceni používat všech dostupných nezákonných prostředků, aby nedošlo k jejich odhalení a potrestání. Díky prohibičním snahám se velmi zvyšovala cena, kterou musel uživatel za drogu zaplatit a tak do kapsy výrobců a distributorů putovalo velké množství peněz. A dnes není již žádným tajemstvím, že mnohé nyní bohaté rodinné klany získaly majetek právě za prohibice.

Příklad 1: Obecně známý muž Al Caponne, který byl hlavou italské mafie operující v Chicagu v USA ve 30. letech 20. stol., svůj majetek a moc získal právě za prohibice.

Prohibice nikdy nedosáhla cílů, které si stanovila. Zákaz rozvodů nikdy nezabránil rozdělení rodin, odsuzování potratů nikdy nezabránilo ženám, je podstupovat. Například ve Spojených státech amerických se prohibice alkoholu ukázala být velkou sociální a občanskou katastrofou (Bandinelli, 1996, s. 2).

Dle mého úsudku, přesto není možné, aby užívání drog bylo zlegalizováno, neboť se lze domnívat, že by došlo k masovému zneužívání návykových a psychotropních látek a to nejenom z řad dospívající mládeže, ale i dospělé populace vůbec. ***Mnohým ve zneužívání drog brání právě možnost dostat se mimo zákon.***

A tak s ohledem na tyto zkušenosti se v současné době jeví jako nejvýhodnější investovat čas i finanční prostředky do kvalitní a řádné prevence, která musí začínat již v útlém věku dítěte, mít dlouhodobé trvání a orientovat se na výchovu ke zdravému životnímu stylu.

2.3 Současná situace

Při bližším studiu tohoto problému nalézáme někdy až překvapivé skutečnosti, které pevně propojují naši současnost s naší minulostí. Docházíme k závěru, že mnohé z toho, co dnes musíme řešit, už tady někdy bylo, že se „opakuje stará historie“. Otázka drogových

závislostí je společná snad pro všechny státy světa a je stejně neřešitelná v USA, v Kanadě, v Německu nebo v České republice. Proto, abychom se mohli věnovat preventivní činnosti, nemusíme být právě odborníky na drogovou problematiku, ale je vhodné seznámit se s aktuální situací, s aspekty, které ke zneužití drogy vedou i s jednotlivými drogami a jejich účinky.

Žádná jiná nezákonná droga není natolik spojena s násilným zločinem jako **alkohol**. Alkohol, který je v podstatě považován za legální drogu. Ve spojených státech, kde je obecně drogová situace a s ní spojená kriminalita nejhorší na světě, v roce 1983 udávalo 54% osob usvědčených z násilného trestného činu, že před jeho spácháním požili alkohol. Podobný stav můžeme pozorovat i na situaci v České republice (velký nárůst řidičů, kteří před jízdou požili alkohol).

Tabák je legální drogou, která má svůj původ v Jižní Americe a poprvé byla do Evropy přivezena v roce 1512. Jedná se většinou o cigarety, šňupací a žvýkácí tabák, cigára, doutníky, tabák do dýmek. Tabákový kouř, který se vdechuje obsahuje řádově tisíce chemických látek, z nichž 60 – 100 je rakovinotvorných (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1996).

Osoby, které jsou *závislé na alkoholu nebo tabáku*, si svoji návykovou látku mohou obstarat legálně téměř všude a za poměrně nízký finanční obnos. Člověk, který je však závislý na *nelegální droze* (snad vyjma marihuany), je nucen denně vydávat až 5.000,--Kč, což je částka zákonnými prostředky (pokud nejste zrovna miliardář) prakticky nezískatelná. Proto se drogově závislí uchylují k trestné činnosti různého charakteru (majetkové, násilné a jiné) anebo k vůbec nejefektivnějšímu systému obchodu – dealerství, což je získávání stále nových zákazníků. Jde v podstatě o pyramidový obchod a je prokázáno, že úspěch tohoto způsobu zvyšování spotřeby cehokoliv je až extrémní, což mohou potvrdit stovky pojišťoven i obchodních společností. Tím se stávají „závislí“ budoucími „zločinci“. A pokaždé, když je droga prodávána dále, je naředěná, aby se dorovнала hmotnost, čímž výrazně klesá čistota a zvyšuje se riziko koncového uživatele (Labrouse, 1998, s. 26.).

Canabis, konopí (marihuana) je v současné době jednou z nejspornějších drog, je tomu proto, že existující fakta o canabisu jsou málo známá nebo nejsou známá vůbec. Jedná se o rostlinu, která vylučuje pryskyřici, která obsahuje účinné omamné látky, vlastní psychoaktivní látka je delta-9-tetra-hydrocannabinol ve zkratce THC. Hašiš je koncentrovaná konopná pryskyřice, která se získává ze samičích květů, suší se a dodává se v podobě placiček nebo kostek. Hašiši i marihuana se konzumují kouřením v cigaretách, dýmkách a to v čisté podobě nebo smíchané s tabákem. Někdy se marihuana se přidává do jídla. Přesto, že obecně se marihuana považuje za v podstatě „neškodnou“ drogu, existují vědecké studie, které uvádí, že jeho negativní účinky na zdraví jsou mnohem horší než u tabákových výrobků (www.rekninedrogam.cz).

Podle Labrouse (1998, s. 26.) od devadesátých let minulého století nastal prudký vzestup produkce **heroinu**, zejména z Afghánistánu a Pákistánu, odkud pochází 70% této drogy na evropském trhu, což způsobilo pokles cen a vyšší čistotu zboží. Následkem toho došlo v mnoha zemích západní Evropy k velkému nárůstu úmrtí s předávkování drogou. Protože organismus toxikomana, který je zvyklý na „řezaný“ (tedy ředěný) heroin, není připraven na účinky mnohem čistší drogy a nesnáší je.

Kokain, který se získává z listů rostliny koky, byl a je drogou, kterou užívají zejména zámožné vrstvy obyvatel, byl drogou hippies, např. v 80. letech 20. století ho Američané ročně zkonsumovali přes 50 tun. Ujal se v hereckých a uměleckých kruzích, pronikl do prostředí burzy a sportu, dokonce i do politiky a justice (Labrouse, 1998, s. 425).

Crack je extrémně čistý kokain smíchaný v různém poměru s jedlou sodou. (Chmelík, 1999, s. 13). Uživatel má po jeho požití intenzivní pocit euforie, trvající od 5 do 15 minut, který je však vystřídán fází rozčilení a podrážděnosti, což nutí k okamžité konzumaci další dávky. Uživatelé kteří kouří desítky dávek denně pak procházejí stavy hlubokých depresí a mohou se stát mimořádně nebezpečnými (Labrouse, 1998, s. 428).

Pervitin (metamfetamin) patří mezi stimulanty, které se užívají k odstranění únavy a všeobecnému povzbuzení. Je to nejčastěji bílá krystalická látka. Meziprodukt, který není pervitinem se pozná podle zbarvení do žluta nebo fialova. Tyto vznikají při neodborné přípravě z efedrinu. Užívá se injekčně nebo jako prášek. Patří mezi nejvíce zneužívané drogy, rychle vyvolává závislost, po dlouhé době abúzu se objevuje paranoidně halucinační syndrom (tzv. stíha). U nás je drogou snadno dostupnou, levnou a v podstatě lehce vyrobitelnou (Chmelík, 1999).

Extáze, ice (taneční drogy) – patří mezi syntetické drogy, chemicky se jedná o levotočivou formu hydrochloridu metamfetaminu, patří mezi stimulanty (Musil, Konrád, 2004) a jak říká jejich název, jsou užívány zejména při různých tanečních produkcích

I když to tak možná na první pohled nevypadá, roční spotřeba nejrůznějších drog léky a tabákem počínaje a heroinem konče je velmi vysoká. *Dokud budou na světě konzumenti drog, dotud se budou producenti snažit jejich potřeby jakýmkoliv způsobem uspokojit.*

2.3.1 Prohibice neuspěla

Navzdory veškerému odhodlání, pečlivému střežení a prohledávání je například ve Francii zadrženo pouze 5% pašovaných drog, z čehož vyplývá, že zbylých 95% narkotik se dostane na černý trh bez velkých potíží. To vede k názoru, že veškeré současné metody používané k odrazování jsou i přes svoji přísnost zřetelně neúčinné.

Není ani účinné povzbuzování zemí, které drogy produkují v pěstování jiných alternativních plodin, protože např. rolník, v Kolumbii si vydělá přibližně o 10% víc pěstováním koky, než by mohl získat pěstováním jiné plodiny. Mnoho jihoamerických států není ani ochotno k tomuto kroku přistoupit, neboť vyrovnávají své státní rozpočty „narkodolary“. Podobná je situace i na opačném konci světa. Opium je úžasný zdroj bohatství pro Zlatý trojúhelník (Thajsko, Barma, Laos) a Zlatý pŕlměsíc (Afghánistán, Irán, Pákistán). Ročně jsou zde vyráběny milióny tun této drogy, která putuje zejména do západních částí světa. Protože ceny jsou uměle nadhodnocené, což vyplývá zejména z vysokých rizik spojených

s ilegálním drogovým podnikáním, nese s sebou drogová vlna násilí, korupci a smrt (Bandinelli, 1996, s. 14.).

Organizovaný zločin spojený s ilegálním drogovým obchodem, proniká do nejvyšší sféry hospodářské, finanční, mediální i politické moci a to jak v zemích spotřebitelských, tak v zemích producentů. Obrovská síla dává nejrozličnějším kartelům moc ovlivňovat politická rozhodnutí. Mimořádné zisky z obchodu s drogami navíc umožňují obrovské investice v ekonomickém a finančním světě do takové míry, že se celé sektory legální ekonomiky ocitly v rukou organizovaného zločinu (Bandinelli, 1996, s. 15.).

Nikdo nepochybuje o tom, že vysoké ceny za drogy jsou silně přitažlivé, takže vždy se najdou lidé ochotní pro takové zisky podstoupit riziko odhalení a postihu.

Není ani žádným tajemstvím, že obchodování s drogami je napojeno na obchod se zbraněmi. V tom smyslu slouží drogy hlavně hašiš a heroin, jako platidlo mezi Evropou a Středním Východem a většina teroristických hnutí se na tomto obchodu také podílí (Bandinelli, 1996, s. 17.).

2.3.2 Situace v České republice

Podle statistik, které v rámci své působnosti vyhotovuje Národní protidrogová centrála, ve spolupráci s Policií ČR a Celní správou, které se zabývají *zejména kriminální činností spojenou s drogami (výroba, držení apod.)*, bylo v roce 2003 v rámci celé ČR objasněno celkem 1993 skutků, kterých se dopustilo celkem 2402 pachatelů. Z tohoto počtu bylo 1921 dospělých, **409 mladistvých a 72 nezletilých**. Z toho bylo 2272 osob národnosti české a 130 osob národnosti cizí (viz. příloha PI).

Za rok 2004 to bylo 1913 trestných činů, kterých se dopustilo celkem 2172 osob, z toho bylo **195 mladistvých a 48 nezletilých**. Rok 2005 na tom byl obdobně: z celkového počtu 2163 pachatelů, kteří spáchali celkem 1821 trestných činů, bylo **175 mladistvých a 50 nezletilých**. V roce 2006 to bylo 2191 osob, z toho 1981 dospělých, **166 mladistvých a 44**

nezletilých (viz. příloha PII). V roce 2007 bylo objasněno celkem 1717 skutků, které spáchalo 2031 osob, z nichž bylo 1879 dospělých, **114 mladistvých a 38 nezletilých**. Za celý rok 2008 bylo objasněno celkem 1888 trestných činů, jichž se dopustilo celkem 2326 osob, z toho bylo 2104 dospělých, **162 mladistvých a 60 nezletilých** (viz. příloha PIII).

Ve všech letech převažují pachatelé české národnosti, následuje národnost vietnamská a národnost slovenská. Vyskytují se i jiné národnosti, ale ve velmi malém procentu.

Z těchto statistik je zřejmé, že počet spáchaných trestných činů v souvislosti s drogovou kriminalitou se za posledních 5 let ve své podstatě nemění, stejně jako počet osob, které tyto činy páchají, a až na malé odchylky se nemění ani poměr mladistvých a nezletilých. **Nicméně je zřejmý fakt, že podíl nezletilých a mladistvých na trestné činnosti je i tak vysoký.**

2.4 Dítě a drogy

Vyzkoušeli jste už někdy nějakou drogu?

Na tuto otázku by asi většina z nás bez váhání odpověděla, že nikoli, není vyloučeno, že některé by podobná otázka dokonce urazila. Možnost, že při dnešní otevřenosti a spontánnosti mládeže, ji dospělému některé dítě položí, je více než pravděpodobná. Obzvláště to platí zejména pro pedagogy a rodiče a vůbec osoby, které mají ambice děti a dospívající o drogách poučovat a v tomto smyslu vychovávat.

Když otázku položíme trochu jinak: ***Stalo se vám někdy, že jste po vypití několika piv, začali ztrácet postupně kontakt s okolím, měli jste změněnou náladu, nedokázali jste plně kontrolovat svoje chování a dělali jste věci, na které jste si později raději nepamatovali?*** odpovědi na tuto otázku už tak jednoznačné určitě nebudou.

Jak spolu tyto dvě otázky souvisejí? Vždyť víno nebo pivo jsou u nás nejenom volně dostupné, ale jsou odnepaměti i součástí našeho života, dokonce i národní tradice.

Ti, kteří mohou účinek alkoholu a drog porovnat na základě vlastní zkušenosti tvrdí, společně s těmi, kteří zkoumají účinky obou látek na psychiku člověka, že mezi účinkem některých drog a alkoholu neexistuje kvalitativní rozdíl. *Alkohol podobně jako jakákoliv jiná droga ovlivňuje naše psychické prožívání a může vyvolat psychickou nebo tělesnou závislost. V tomto smyslu se v odborných kruzích o alkoholu, ale i o kofeinu, mluví jako o legálních drogách.* Volný prodej a obecná tolerance k požívání alkoholu, by měly spíše než k legalizaci ostatních drog vést k obezřetnosti (Pöthe, 1999, s. 146.).

Rozpoznání souvislosti mezi příčinou, způsobem a účinkem tzv. legálních drog a drog nelegálních má zásadní význam v předcházení jejich užívání a v pomoci jejich obětem.

Abychom mohli dospívajícímu dítěti, ohroženého drogou, účinně pomoci, musíme vědět, proti čemu vlastně zasahovat. V prevenci závislosti na drogách je nejúčinnější, když se zaměříme na **důvody**, které mladého člověka vedou k užívání drog.

Proč vlastně pijeme alkohol? Z tradice, ze zvyku, z kolegiality, ze soucitu s těmi, co pijí, kvůli chuti...? Většina z nás, i když si to nechceme přiznat, pije alkohol kvůli tomu, že nás zbavuje úzkosti, nepříjemných pocitů a vzpomínek, duševní či tělesné bolesti. Dovoluje nám prostě být „odvázaný“ a zapomenout na každodenní problémy. Toto se nazývá **psychotropní účinek**. **Odborným žargonem by se tedy dalo říci, že pijeme alkohol kvůli jeho psychotropním účinkům za účelem intoxikace organismu** (Pöthe, 1999, s. 147.).

Možná je to pro někoho překvapivé, ale podobná očekávání má i ne jeden středoškolák, který zkouší drogu a říká, že s ní experimentuje. Potřeba zapomenout na napjatou rodinnou atmosféru, hádky rodičů, prožít naprosté uvolnění a odpoutání od reality je přítomna zvláště u dětí, které vyrůstají v nepodnětném prostředí, v prostředí násilném a konfliktním, bez zájmu rodičů. **Účinek drogy totiž nezávisí jenom na jejím složení, ale i na tom, co od ní člověk vlastně očekává.**

Jestliže tedy dítěti okolí nenabídne lepší možnosti zdroje pozitivních citových zážitků, je pravděpodobné, že dítě po lehce dostupné droze sáhne znovu a potom se u něj vytvoří psychická závislost aniž by si to uvědomilo.

Díky snadné dostupnosti prakticky jakékoliv drogy není už otázka, zda se naše dítě k droze dostane, aktuální, rozhodující je, zda se k droze opět vrátí. O tom rozhodují desítky faktorů, jako tlak vrstevníků, snaha jít s dobou, zvědavost, rodinné prostředí (Nešpor, 2000, s. 54.).

2.4.1 Specifika působení návykových látek u dětí

Pro fungující preventivní programy, je velmi důležité si uvědomit, že působení návykových látek na psychiku a zdraví dětí a dospívajících jsou **odlišné** od působení na dospělého jedince. To je dáno celkovou tělesnou a duševní vyspělostí organismu člověka. *Dítě jehož organismus se teprve vyvíjí je účinkem drog ohroženo více než dospělý jedinec.*

Jak uvádí Nešpor (2000, s. 54.) jsou specifika působení drog u dětí následující:

- ***Závislost na NL se vytváří podstatně rychleji*** (to k čemu potřebuje dospělý často několik let, stihne dospívající řádově za několik měsíců).
- ***Existuje vyšší riziko těžkých otrav*** s ohledem na nižší toleranci, menší zkušenosti a sklon k riskování, který je u dětí velmi častý.
- ***U dětí a mládeže již závislých na návykových látkách nebo je masivně zneužívajících, bývá zřetelné zaostávání v psychosociálním vývoji*** (oblast vzdělávání, citové vyzrávání, sebekontrola, sociální dovednosti apod.).
- ***I pouhé experimentování s drogami je u dětí a dospívajících spojeno s většími problémy*** v různých oblastech života (škola, rodina, kriminalita).
- ***Je zde častější tendence zneužívat širší spektrum návykových látek*** od jedné ke druhé nebo více látek současně, čímž se zvyšuje riziko otrav a dalších komplikací.
- ***Recidivy závislosti u dětí jsou velmi časté.***

2.4.2 Proč děti užívají drogy

Jak se vlastně děti k drogám dostávají?

Na rozdíl od zavádějících a zaručených zpráv, které se objevují s médiích o tom, že se před školami rozdávají drogy v bonbonech nebo různých nálepkách, je skutečnost mnohem prozaičtější. *Děti si většinou nabízejí drogy samy mezi sebou, ani ne tak s cílem vydělat si, ale spíše zprostředkovat prožitou zkušenost svým spolužákům a kamarádům.*

Kromě toho, že dítě utíká ke droze kvůli frustrujícímu rodinnému prostředí, další negativní roli ve vzniku závislosti na drogách sehrávají i **osobnosti**, které dětem a dospívajícím slouží jako **vzory**. Mám tím na mysli zejména *osobnosti populární hudby, filmové hvězdy a v neposlední řadě také sportovce*. Není tajemstvím, že některé hvězdy hudebního nebe si veřejně libují v závislostech na různých chemických látkách, lécích, na sexu, penězích a někdy i násilí. A hovoří o svých negativěch, jako o něčem normálním. „**Jít s dobou**“ dnes často znamená udělat si *modlu ze svého těla a dopřávat mu neustále rozkoše všeho druhu*. Takovéto destruktivní chování se mládeži často prezentuje jako něco přirozeného, něco, co je nejvíc spojeno s úspěchem a slávou. Bohužel **osobnosti, které tímto způsobem často ovlivňují postoje a chování milionů dětí, si svoji velkou zodpovědnost neuvědomují, nebo o ní nechtějí vědět** (Pöthe, 1999, s. 150.).

Příklad 2: Dne 22. ledna 2008 zemřel ve věku 28 let po předávkování léky, nadějný a talentovaný australský herec Heath Ledger, přičemž smrt byla zapříčiněna pravděpodobně kombinací více léků jako jsou antidepresiva a léky na spaní.

Jednou z dalších příčin, které vedou k opakovanému užívání drogy (návykové látky) je její **idealizování**. K tomu obvykle dochází **nekritickým vyzdvihováním psychotropních účinků**. Zkreslený pohled je dítěti nabízen především prostřednictvím jeho „zkušenějších“ kamarádů a spolužáků. Vyzdvihování psychotropních účinků a zatajování negativních tělesných a duševních následků, vzniká někdy jako **reakce na „nekvalifikované strašení“**. Děti, které o drogách vědí často víc než dospělí, emotivní chování a varování dospělých bez reálných argumentů často nebaví. Objektívni poznatky o drogách bychom dětem měli předávat co nejdříve, než si s dítětem o těchto věcech promluví jeho kamarádi či v horším případě dealeři (Pöthe, 1999, s. 152.).

Příklad 3: Tento postoj je nejvíce zřejmý na situaci ohledně užívání konopí (marihuany). Mezi dospívajícími je marihuana téměř glorifikována, což je podporováno různými „odborníky“, kteří se dovolávají jejich léčivých účinků a tudíž její legalizace, přesto, že vědecké studie prokázaly její velmi závažné negativní účinky.

Droga, jak uvádí Pöthe (1999, s. 151.) je také **symbolem odporu nebo revolty** proti „zastaralým“ hodnotám a tradicím (vzpomeňte si na vlastní dospívání, jak jste chodili tajně na pivo nebo kouřili s kamarády v tmavém koutě). Na zkušenosti dospělých mládež často nereaguje, **chce si vyzkoušet všechno sama a pokud možno hned**. V konzumní společnosti, která funguje na principu „prožít co nejvíc a hned“ a vyzdvihuje význam okamžitého prožitku na úkor možných negativních následků, toto představuje velké nebezpečí, že přirozená touha mladých objevovat, se změní na touhu „**maximálně si užít**“ čehokoliv včetně drog.

Odolat **tlaku vrstevníků** je obtížnější, než by se na první pohled zdálo (i dospělý člověk těžko odolává tlaku kolegů a kamarádů). Každý dospívající jedinec touží někam patřit. Děti se potřebují definovat jinak než prostřednictvím svých rodičů. **Tato potřeba je součástí hledání nezávislé identity a vlastního místa a postavení ve světě.**

Sociální skupina, která vyznává určité hodnoty, formuluje konkrétní názory apod. je pro dospívajícího jakousi náhražkou ještě nerozvinutých vlastních postojů a názorů. Dítě se s takovou skupinou ztotožňuje a zvyšuje si tím svoji nízkou sebedůvěru a sebevědomí. Problém nastane, když postoje a chování v rámci skupiny ohrožují jejího člena na zdraví či na psychice. Pokud si tuto tendenci dítě uvědomí, dostává se do rozporu s charakterem a vůlí celé skupiny, a ta ho pod hrozbou vyloučení nutí sdílet její názory a formy chování. Paradoxně to vede k **uniformitě a netoleranci** (Kraus, Poláčková, 2001, s. 78 - 82).

3 ŠKOLNÍ PREVENCE DROG

Pod pojmem *školní prevence drog* si lze představit všechny iniciativy, které směřují k tomu, aby bylo zamezeno negativním následkům spojeným s užíváním a zneužíváním drog a které se provádějí v rámci školy. Ať už se jedná o následky zdravotní, právní nebo sociální.

Cílem takových aktivit je zejména předejít užití drogy a to jak legální, tak nelegální, zabránit zneužívání drogy a závislosti na ní, předcházet problémům, do kterých se uživatel drog může dostat (konflikt se zákonem, sociální izolace apod.). Školní prevence drog obsahuje všechny tyto aspekty, ale omezuje se na školní prostředí (viz. příručka, 2005, s.21)

Jak je uvedeno ve Školním preventivním programu pro mateřské a základní školy a školská zařízení, který byl vydán MŠMT v r. 2001 (s.19.): je cílem výchovně vzdělávací působení v oblasti prevence drog a sociálně patologických jevů vůbec, **vychovat dítě, které je odpovědné za vlastní chování a způsob života v míře přiměřené jeho věku a schopnostem:**

- s posílenou duševní odolností vůči stresu, negativním zážitkům a vlivům
- se schopností dělat samostatná (a pokud možno správná) rozhodnutí
- se schopností týmové práce
- schopné řešit problémy
- podílející se na tvorbě prostředí a životních podmínek

Dovednosti a kvality pozitivního zdravého způsobu životního stylu nesmí stát až na konci výchovného snažení, ale musí být součástí celého procesu výchovy a vzdělávání. Prevence orientovaná do oblastí zdravého životního stylu je východiskem i cílem.

MŠMT vydalo také písemný materiál: Metodická pomoc při implementaci Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v resortu školství mládeže a tělový-

chovy na úrovni základní školy, v němž je mimo jiné uvedeno: že je nutné vyvarovat se *zjednodušeného pojetí zdravého životního stylu*, kdy učitel vybere několik „žhavých“ témat a ta probere. Není dostatečně účinné preventivní aktivity realizovat *pouze jako volnočasové* aktivity organizované školou nebo nejrůznějšími formami mimoškolní činnosti. **Každodenní život školy musí mít takovou kvalitu, aby dětem umožňoval osvojit si kompetence zdravého životního stylu, které jsou nejúčinnějším preventivním programem.**

Cesty k dosažení těchto cílů je potřeba *modifikovat různými skladbami programů a postupů*. Již v *předškolním věku zpravidla od 3 do 6 let*, je nutné dětem vštěpovat, že zdraví je důležitá hodnota, kterou je třeba chránit a podporovat. Dítě si poté začne uvědomovat nebezpečí, která vnější svět skrývá a je schopno se jim vyhýbat. Výchova a učení v tomto věku je založena zejména na vlastním prožitku dítěte.

Ve *věku od 7 do 12 let je* třeba dětem nabízet spíše konkrétní dovednosti a informace a pokračovat v tvorbě postoje ke zdravému životnímu stylu jako zásadní životní hodnoty. V období *od 12 let* nabývá na významu vrstevnická interakce, optimální je využít skupinové formy působení a aktivní sociální učení.

Předpokladem naplňování cílů v oblasti prevence je *vzdělaný pedagog*, který ovládá metody práce se skupinou, je schopen vyučovat za aktivní účasti dětí a je silnou pozitivní osobností, protože zvyšování odolnosti dětí vůči patologickým jevům jako je zneužívání návykových látek vyžaduje **systemovou a koordinovanou připravenost** realizátorů preventivních aktivit ve školách, tedy učitelů, a je závislé na jejich celkovém přístupu k danému problému.

Do preventivního programu ve školách je však **nezbytné zařadit také rodiče**, kteří jsou posléze zpětnou vazbou také pozitivně ovlivňování směrem k přijetí a osvojení zdravého životního stylu. Je nezbytné zabezpečit informovanost rodičů o postojích školy k preventivní strategii v oblasti tohoto patologického jevu. **V tomto smyslu je efektivní využít výchovně vzdělávací kampaně a aktivity vhodné k účasti celých rodin** (Nešpor, 1996, s. 30).

V některých státech mají školy zákonnou povinnost provádět specifický program zaměřený na prevenci drog, v jiných zemích se v národním programu vzdělávání uvádí, že je

nutno věnovat pozornost všeobecné podpoře zdraví, a to včetně prevence drog (viz. příručka, 2005, s.12.).

Podle § 18 odst. 1 písm. c) zákona č. 379/2005 Sb. musí každá škola, kterou zřizuje MŠMT, zpracovávat Minimální preventivní program, který podléhá kontrole České školní inspekce. Minimální preventivní program, což je konkrétní dokument školy zaměřený zejména na výchovu ke zdravému životnímu stylu, vytváří metodik prevence vždy na jeden rok (viz. pokyn, 2007).

Existuje Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, který vydalo pod Č.j.: 20 006/2007-51 MŠMT pro právnické osoby vykonávající činnost škol zřizovaných MŠMT. Tento metodický pokyn je podpůrně doporučován také ostatním školám zapsaným do školského rejstříku a ostatním poskytovatelům služeb souvisejících se vzděláním a výchovou.

3.1 Co je a co není prevence

Už bylo řečeno, že cílem prevence je *výchova ke zdravému životnímu stylu a tedy předcházení škodám, které návykové látky způsobují.*

Cílem prevence není předat maximum informací bez ohledu na to, jak budou použity. Jejím účelem je **ovlivnit chování dětí ve smyslu podpory zdraví.** Prevencí rovněž není zvaní na drogách těžce závislých lidí do školy nebo na „preventivní“ akce, aby hovořili o svých zkušenostech, protože mohou u dětí a zejména dospívajících vzbudit zájem a „fascinovat“ je. Ani přednáška nebo beseda, kterou uspořádá „odborník na drogy“ i když může být dobře míněna, většinou žádný pozitivní účinek nemá. Naopak někdy může vzbudit touhu *vyzkoušet si to zajímavé a nebezpečné, o čem přednášející tak poutavě hovořil.* V žádném případě nemůže jakákoliv jednorázová akce nahradit systematickou a soustavnou péči. (Nešpor, Csémy, Pernicová ,1996, s. 30.).

Příklad 4: Ve velmi známém českém filmu Obecná škola, upozorňuje ředitel školy děti, aby v mrazivém počasí neolizovaly kovové předměty, protože jsou lepkavé a dětem by mohl zůstat přilepený jazyk. Při první příležitosti tři žáci tento fakt skutečně i přes varování vyzkoušeli.

3.2 Druhy prevence drog

V oblasti prevence problémů způsobených zneužíváním návykových látek rozlišujeme tyto druhy preventivního působení (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1999. s. 7.):

- **primární prevence** – znamená předcházení problémů s návykovými látkami u těch, kdo ještě nezačali návykové látky škodlivě užívat
- **sekundární prevence** – znamená poskytování efektivní pomoci těm, kteří začali drogy zneužívat
- **terciární prevence** – tato se překrývá s léčbou drogově závislých a s mírněním způsobených škod
- **všeobecná prevence** – je určena celé populaci v určité oblasti
- **selektivní prevence** – je určena má za cílovou populaci žáky se zvýšeným rizikem, kteří ještě návykové látky neužívají
- **indikovaná prevence** – je určena těm dětem, které již vykazují varovné známky užívání návykových látek.

3.3 Efektivní prevence drog

Jak uvádí Nešpor, Csémy, Pernicová (1999, s. 7.) cílem efektivní prevence je zejména:

- **předejít užívání návykových látek včetně alkoholu a tabáku**
- **alespoň posunout setkání jedince s návykovými látkami do pozdějšího věku, když je organismus a psychika relativně vyspělejší a odolnější**
- **snížit nebo zastavit experimentování s návykovými látkami, pokud už k němu dochází, a předejít tak zdravotním problémům včetně závislostí, které by vyžadovaly léčbu.**

Stručně řečeno, nejdůležitějším ukazatelem efektivity preventivního programu je **změna chování**. Změna chování může poněkud korelovat se změnou postojů, ale korelace s mír-

nou znalostí je velmi slabá a nespolehlivá. Preventivní programy zaměřené pouze na předávání informací (znalostí) proto nebývají účinné.

3.3.1 Zásady efektivní prevence na ZŠ

Preventivní programy realizované ve školách jsou určeny celé populaci žáků. Často bývají standardizované a je nožná relativně široká aplikace v různých zařízeních. Programy všeobecné prevence zpravidla podstatně neovlivňují nejrizikovější žáky, protože ti vyžadují individuálnější a často i časově náročnější formy pomoci.

Při realizaci preventivního programu je nutné se řídit několika důležitými zásadami, bez kterých by se snížila efektivnost programu (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1999, s. 9-12):

- **a) program začíná pokud možno brzy a odpovídá věku** – v podstatě platí, že čím nižší je věk žáka, tím je prevence méně specifická, ale více orientována na obecnou ochranu zdraví. Naopak čím je dítě starší, tím je prevence více zaměřena na jednotlivé návykové látky a tím více by měly být děti a dospívající do programu aktivně zapojeni. U žáků vyššího věku také získává na významu racionální argumentace a možnost o problémech diskutovat.
- **b) program je malý a interaktivní** – studiem bylo zjištěno, že nejúčinnější jsou programy interaktivní narozdíl od programů vzdělávacích a programy pro menší počet žáků v porovnání s programy pro velký počet. Nejúčinnější při všeobecné prevenci pak byly tzv. *peer program*, což se týkalo alkoholu, cigaret, legálních i nelegálních drog.
- **c) program zahrnuje podstatnou část žáků** – někdy se pozornost věnuje pouze úzké skupině žáků např. výcviku peer aktivistů na rozdíl od provádění programu v celých třídách, za jejich pomoci.

- **d) program zahrnuje získávání sociálních dovedností** – ve všeobecné praxi se nejčastěji uplatňují dovednosti odmítání návykových látek a schopnost čelit nátlaku ze strany okolí, komunikativní dovednosti, schopnost vytváření přátelských vztahů, asertivní dovednosti, zvládání stresu a úzkosti atp.
- **e) program využívá pozitivní modely** – je důležité využívat pozitivní modely, zejména takové s nimiž se mohou děti ztotožnit a jejichž způsoby chování může uplatnit v situacích u svého každodenního života. K tomu jsou vhodné vrstevníci, kteří žijí zdravě a aktivně. Využívání pozitivních modelů ale neznamená postavit program na hvězdách školy nebo dokonce idolech ze světa populární hudby nebo filmu či sportu. Programy takto postavené mohou skončit debaklem v situaci, kdy jejich protagonista selže nebo není k dispozici. Navíc se může běžný žák jen těžko ztotožňovat s vynikající osobností, což samo o sobě oslabuje efekt programu i za normálních okolností. Daleko vhodnější je proto mít dostatek kvalitních pracovníků, nikoliv nutně vynikajících.
- **f) program zahrnuje legální i nelegální drogy** – jedná se o zahrnutí jak alkoholu a tabáku, tak nelegálních drog do programu prevence.
- **g) program je soustavný a dlouhodobý** – efektivita preventivního programu vzrůstá, jestliže je soustavný a dlouhodobý, z toho hlediska je výhodou, když si škola takový program zajišťuje sama. Podle zahraničních pramenů je účinnost programu nejvyšší, jestliže začne dva až tři roky před prvním kontaktem s návykovou látkou a jestliže průběžně pokračuje mnoho let.
- **h) program je prezentován kvalifikovaně** – zde je nutná kvalifikovanost a připravenost realizátorů programů.

- **i) program je komplexní a má více strategií** – při realizaci programu je nutné mít zpětné vazby na rodiče i žáky ,konfrontovat je s rizikovými situacemi, zahrnovat vonočasové aktivity atp.
- **j) program bere v úvahu místní specifika** – je důležité se zabývat i podmínkami místa, kde se program provádí
- **k) program počítá s komplikacemi a nabízí dobré možnosti, jak je zvládat** – např. kde hledat pomoc pro různé problémy.

3.3.2 Školní pravidla jako nástroj prevence

Podle Školního preventivního programu pro ZŠ, který byl vytvořen MŠMT, jsou společně vytvořená a také dodržovaná pravidla ve škole velmi účinnou prevencí sociálně patologických jevů obecně a tedy i drogových závislostí. Jsou to pravidla týkající se soužití ve specifickém společenství žáků, pedagogů a ostatních zaměstnanců školy, a také pravidla o provozu a chodu školy. Tato můžeme rozdělit na:

Provozní pravidla - jsou na většině škol dána školním řádem, nepostihují pravidla soužití, klima a étos školy.

Pravidla soužití - bývají většinou nepsaná, jedná se o pravidla vzájemného respektu, úcty, důvěry, empatie a dalších životních kvalit a dovedností.

V této metodické příručce je dále uvedeno, že je vhodné, aby školních pravidel **nebylo mnoho** a na jejich tvorbě se **mají podílet všichni členové školního společenství a mají být platná pro všechny**. Zodpovědnost za vlastní chování se nedá u dětí ve škole dosáhnout bez toho, aby se děti do jisté míry účastnily na rozhodování. Jinak se může stát, že se demokratická pravidla postupně stanou nástupem k anarchii, která pak logicky končí návra-

tem k tvrdému autoritativnímu režimu. Je vhodné, při vytváření pravidel soužití dodržovat několik zásad:

- **spoluúčast dětí** – tato spolupráce na vytváření a upevňování pravidel je základem toho, aby děti pravidla přijaly a řídily se jimi
- **integrace pravidel do denního života školy** – nestačí jednorázové seznámení s pravidly na počátku roku, je třeba aby děti prožívaly to, že dodržování pravidel se vyplatí
- **srozumitelnost a splnitelnost** – srozumitelnosti je dána formulací pravidel s přihlédnutím k tomu, co si žáci pod jednotlivými pojmy představují, jaký je jejich výklad, splnitelnost je dána repertoárem žádoucího chování a možností v určité míře pravidla revidovat a po dohodě upravovat
- **pozitivní formulace pravidel** - pravidla by měla být formulována v pozitivní formě, formy zákazu a příkazu inspirují k porušování a revoltě, formulace mají být obrazem žádoucího chování
- **přiměřenost počtu** – přemíra pravidel vede často k jejich ignoraci, tvorba pravidel by měla být procesem, lépe začít od menšího počtu s obecnější formulací a postupně vyvozovat další pravidla
- **pravidla se týkají všech lidí ve škole** – pozor! děti jsou velice vnímavé na dvojitý výklad pravidel a jejich porušování dospělými.

Ve školách postupujících tak, že se vytvářejí smysluplná pravidla, na jejichž vývoji se podílí v přiměřeném rozsahu i žáci, většinou klesá počet kázeňských přestupků ve škole i mimo ni (podrobněji viz. Školní preventivní program pro ZŠ).

4 ŠKOLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAMY

Existuje řada různých typů školních programů prevence drog. V praxi se ale všechny zaměřují na ovlivnění nebo změnu procesů, které vedou k začátku užívání drog. Rozdíl mezi programy lze definovat na základě specifického chování, na které se jednotlivé programy zaměřují.

Každý program, respektive obsah každého programu, se vyvíjí a přizpůsobuje časovému rámci a kontextu, ve kterém je používán. Proto se ve většině realizovaných programů objevují prvky několika typů programů, což je ostatně pro školní preventivní programy drog charakteristické (viz. příručka, 2005, s. 22.).

4.1 Typy preventivních programů

Níže uvedené typy programů jsou přejaty z příručky Jak vytvořit ve škole zdravější prostředí, kterou vydal v r. 2005 Úřad vlády České republiky, jako příručku o efektivní školní prevenci drog:

- **Informativní programy** - zaměřují se na předávání informací o důsledcích užívání drog, rozvíjení vědomí dětí, že užívání drog je rizikové chování. Poskytují informace o drogách, včetně mýtů a faktů o užívání drog, často se zaměřují na biologické, chemické historické a právní souvislosti. Pozornost se věnuje pozitivním i negativním účinkům na zdraví apod. V těchto programech je využívána řada různých forem aktivit: přednášky, klasická forma vyučování, projekce filmů, diskuze, besedy.
- **Programy zaměřené na rozhodovací schopnosti** - zde je cílem zdokonalit schopnost dětí se racionálně rozhodovat ohledně užívání drog. Žáci se učí strategiím pro rozpoznání problémů, nalézání řešení a výběr alternativ řešení. Programy zahrnují nácvik dovedností. Nemusí být nutně zaměřeny na individuální užívání drog. Jsou využívány formy přednášek, diskuzí, hraní rolí či zvládání zadaných úkolů.

- **Programy spojené se složením přísahy** - tyto podporují žáky v tom, aby se zavázali, že nebudou užívat drogy (např. kouření cigaret). Jsou založeny na morálních zásadách. Aktivity bývají řečnického charakteru. Složení slibu může mít formu „petice“ nebo „smlouvy“.
- **Programy zaměřené na uvědomování si hodnot** - cílem je pomáhat mladým lidem uvědomovat si jejich osobní hodnoty a následky jejich chování, přičemž užívání drog je demonstrováno jako chování neslučitelné s těmito osobními hodnotami. Tyto programy mohou zahrnovat skupinové diskuze, využití tištěných materiálů s otázkami nebo cvičeními. Aktivity jsou směřovány k tomu, aby si žáci uvědomili existující hodnoty a preferovali hodnoty pozitivní.
- **Programy zaměřené na stanovování cílů** - tyto programy učí žáky dovednostem potřebným ke stanovení a dosažení cílů a podporují je v tom, aby si osvojili postoj zaměřený na dosahování výsledků. Užívání alkoholu a jiných drog je prezentováno jako neslučitelné s těmito cíli. Využívají různých instruktážních technik, didaktických technik a pomůcek, tištěných materiálů, dosažené výsledky mohou také být odměněny.
- **Programy zaměřené na zvládání stresu** - cílem těchto programů je naučit žáky, jak se vypořádat se stresem, jak jej zvládat, jak zvládat obtížné situace (konflikty v rodině, mezi spolužáky, tragedie apod.). Program někdy zahrnuje také postupy ke snižování stresu a nalézání pozitivních alternativ než je užívání drog při konfrontaci se stresovými situacemi.
- **Programy zaměřené na budování pozitivního sebehodnocení** - cílem je u dětí rozvíjet pozitivní sebehodnocení a sebeúctu. Žáci se učí přijímat neúspěchy a potíže, odrazují se od vnímání sebe sama jako neúspěšného. Podporují zvýšené oceňování vlastní vrozené i rozvíjené jedinečnosti a zdatnosti. Zahrnují činnosti zaměřené

na zvyšování pozitivního sebehodnocení a sebeuvědomění, např. diskuze, hraní rolí, práci s tištěným materiálem.

- **Programy zaměřené na nácvik dovedností odolávat tlaku** - učí žáky, jak rozpoznávat vnější tlak užívat drogy, ze strany vrstevníků, sourozenců, v médiích apod. a asertivně mu odolávat. Zahrnuty jsou zde různé instruktáže, filmy, diskuze, hraní rolí, nácvik schopností tlaku odolávat.
- **Programy zaměřené na nácvik sociálních dovedností** - vyučují obecným sociálním dovednostem, včetně komunikačních dovedností, schopnost řešit mezilidské konflikty. Tento přístup zahrnuje nácvik dovedností v širším poli uplatnění než jen při odmítání nabízené drogy. Může sem patřit nácvik asertivity, komunikace a schopnosti řešit konflikty, prováděné prostřednictvím instruktáží, diskuzí, hraní rolí.
- **Programy zaměřené na stanovování norem** - cílem je stanovení konzervativních norem pro užívání drog. Jádrem tohoto přístupu je náprava mylných představ o užívání a přijatelnosti užívání drog a zavedení skupinových norem. Aktivity zahrnují prezentování výsledků výzkumů, průzkumů veřejného mínění, diskuze o přiměřenosti určitého chování.
- **Programy pomoci** - tyto programy poskytují intervence a poradenství směřující k vypořádání se životními problémy. Můžou sem být zahrnováni i vrstevníci (peers), kteří žákům radí nebo je instruují v otázkách spojených s alkoholem nebo drogami. Využívají vrstevníky, aby ve třídách stimulovali diskuzi, klade důraz na včasnou intervenci.

4.2 Účinnost školních preventivních programů

Účinnost školních programů prevence drog je závislá na řadě faktorů, např. obsahu programu, použitých přístupech, didaktických postupech, způsobu provádění, organizaci i plánování školních programů prevence drog. Přesto, že je zřejmé, že prevence v oblasti drog na základních školách nebude mít nikdy stoprocentní úspěšnost, tedy, že vždy nějaký jedinec začne drogy užívat či zneužívat, *je nutné si ale uvědomit, že absence jakékoliv preventivní činnosti by zřejmě vedla k vyšší formě užívání drog.*

Odborné výzkumy prokázaly, že **nejefektivnější jsou intenzivní dlouhodobější programy zaměřené na rozvoj sociálních dovedností, osobnostní rozvoj a objektivní informace o drogách. Podle různých výzkumů se jeví, že nejúčinnější jsou preventivní programy komplexní a programy zaměřené na společenský vliv** (viz. příručka. 2005, s.25).

Efektivní školní program prevence drog, musí mít kvalitní strukturu a musí být vhodný pro sociální prostředí, v němž se také aplikuje. Takový program vyžaduje analýzu současného stavu a potřeb (viz. příručka. 2005, s.33).

Obecně se dá říci, že program prevence je účinný tehdy, pokud splní dlouhodobé i krátkodobé cíle s pokud možno co nejnižšími náklady (personální i ekonomické).

5 PŘEHLED ZÁKLADNÍ LEGISLATIVY

Pro úplnost je uveden ještě přehled základní dostupné legislativy v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Tato legislativa pomáhá při vytváření koncepce preventivních programů i v oblasti drog.

5.1 Strategie

- Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 - 2008

<http://www.msmt.cz/socialni-programy/strategie-prevence-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a>

- Národní strategie protidrogové politiky na období 2005 až 2009

http://wtd.vlada.cz/urad/urad_postaveni.html

- Strategie prevence kriminality na léta 2008 - 2011

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/strategie1016.html>

5.2 Metodické pokyny

- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže Čj. 14 514/2000-51
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení Čj. 28 275/2000-22
- Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních Čj. 20 006/2007-57 (MŠMT)
- Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policíí ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané Čj. 25 884/2003-24
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance Čj. 14 423/99-22

- Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví Čj. 10 194/2002-14
- Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí a žáků ve školách a školských zařízeních Čj. 29 159/2001-26

5.3 Zákony

- Zákon. č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v platném znění
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, v platném znění
- Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů, v platném znění
- Zákon č. 37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, v platném znění
- Zákon č. 371/2008Sb., o Policii České republiky, v platném znění
- Zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii, v platném znění
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění
- Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění
- Zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě, v platném znění
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v platném znění
- Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, v platném znění
- Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, v platném znění
- Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, v platném znění

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 EMPIRICKÁ ČÁST

V praktické výzkumné části jsem se zaměřila na zmapování situace prevence v oblasti drog v rámci základní školy a to na 2. stupni.

Zajímalo mne, zda se na ZŠ 2.st. užívají preventivní programy v oblasti drog, které jsou vytvořeny zřizovatelem školy, zda školy mají vytvořené a realizují vlastní preventivní programy v oblasti drog nebo zda provádějí programy, které poskytují jiné subjekty.

Zjišťovala jsem, zda na školách existují preventivní programy v oblasti drog pro učitele, v rámci zvyšování jejich kompetencí. Jestli se těchto preventivních programů učitelé 2. st. ZŠ účastní a zda mají zájem zlepšovat své znalosti v oblasti prevence drog na školách a zda se ve volném čase věnují prevenci drog.

Dále jsem se pokusila zmapovat jak učitelé 2. st. ZŠ hodnotí své znalosti v oblasti drog, např. zda dokáží rozpoznat drogy legální a nelegální a jaké mají vlastní zkušenosti s drogami u dětí v ZŠ.

„Výzkum je v pedagogice, stejně jako u ostatních společenských věd prvořadým způsobem vědeckého poznání edukačního procesu. Oproti nahodilému poznávání skutečnosti je výzkum poznáváním záměrným (intencionálním), systematickým a metodickým“ (Musil, 2001).

6.1 Cíl výzkumu

Cílem mého dotazníkového šetření je zjistit stav preventivní činnosti v oblasti drog na základních školách v rámci 2. stupně. **Jako výzkumný problém jsem si stanovila prevence v oblasti drogových závislostí na ZŠ 2. st.** jako dílčí výzkumné otázky jsem si stanovila:

- **Jaký je přístup zřizovatele k prevenci v oblasti drog na ZŠ.**
- Jaká je znalost učitelů ZŠ 2. st. v oblasti drog.
- Jaké jsou osobní zkušenosti učitelů ZŠ 2. st. s drogami u dětí.

Vzhledem k tomu, že pracuji u Policie České republiky na problematice kriminality páchané mládeží a na mládeži, velmi často spolupracuji se základními školami a to zejména v rámci 2. stupně. Získanými informacemi jsem chtěla rozšířit své znalosti a získat vhled do situace prevence týkající se drogových závislosti, která je na ZŠ používána.

6.2 Metody

V této fázi se budu věnovat jednotlivým fázím sociologického výzkumu, jejich obsahu, náležitostem a podmínkám, které je nutno dodržet při jejich zpracování.

Sociologický výzkum představuje získávání poznatků o sociální skutečnosti různými i metodami a technikami, tento postup je vymezen zpravidla následujícími kroky:

1. Fáze přípravná – projekt výzkumu
2. Fáze realizační – sběr dat
3. Fáze zpracování výsledků
4. Fáze interpretační (Exnerová, 1995, s. 55.)

6.2.1 Fáze přípravná

V přípravné fázi jsem formulovala výzkumný problém a stanovila si výzkumné cíle. Řešení všech základních otázek se promítne do projektu výzkumu, který obsahuje cíl výzkumu, pracovní hypotézy, objekt a předmět zkoumání, stanovení zkoumaného vzorku, jenž může být vyčerpávající nebo výběrový, stanovení místa a času realizace výzkumu, časový harmonogram a rozpočet nákladů použité techniky (metody) sběru dat (Exnerová, 1995).

V rámci svého dotazníkového šetření jsem vytvořila dotazník, který je uveden v příloze. Ve svém dotazníkovém šetření jsem se zaměřila pouze na analýzu dat na úrovni deskriptivní statistiky.

Dokumentace k mému projektu obsahuje stručnou charakteristiku základní školy, její organizaci a použité formy vzdělávání v ZŠ, dále vymezení pojmu droga, historie užívání

drog i represe, stručný popis současné situace v České republice, vymezení pojmu prevence a preventivní programy.

a) Popis zkoumaného vzorku

Za zkoumaný vzorek jsem si zvolila učitele 2. stupně základních škol na území města Brna. Z celkového počtu 87 ZŠ, které jsou zapsány v rejstříku škol, jsem si náhodně a tolosem, vybrala 20 základních škol ZŠ, na kterých jsem náhodným výběrem určila celkem 60 respondentů.

Dalším vzorkem byli tři ředitelé z těchto náhodně vybraných základních škol, které jsem požádala o rozhovor na toto téma.

b) Předmět zkoumání jsem stanovila prevenci v oblasti drog na ZŠ na 2. stupni.

c) Metoda (technika) – zvolila jsem dotazníkové šetření a metodu řízeného rozhovoru.

d) Místo a čas – Základní školy, 2. stupeň, Brno, únor 2009

6.2.2 Fáze realizační (administrace dat)

V této fázi jsem se věnovala sběru dat.

Podle Exnerové (1995, s. 57) jde při sběru dat o získání co nejobjektivnější informace z terénu. Důležitým momentem je motivace respondentů. K tomu slouží jasné vysvětlení cíle, záměru a využití výzkumu. Je také důležité zajistit jednotný postup při sběru dat.

V únoru 2009 jsem se s dotazníkem obrátila na ředitele náhodně vybraných základních škol na území města Brna. K určení základních škol, které jsem zahrnula do svého výzkumu jsem použila náhodný výběr prostřednictvím losů. Z celkového počtu 87 základních škol, které jsou zapsány do rejstříku škol, jsem takto určila celkem 20 škol. Následně jsem poté již na konkrétních školách předala dotazníky celkem 60 náhodně vybraným učitelům 2. stupně základní školy (bez ohledu na věk, pohlaví apod.). Respondentům jsem vysvětlila smysl zadávaného dotazníku a důraz jsem kladla především na naprostou anonymitu zpracování výsledků. Po vyplnění jsem si dotazníky sama osobně převzala. Tímto jsem si zajistila stoprocentní návratnost dotazníků.

6.2.3 Fáze zpracování výsledků

V této fázi jsem se věnovala kontrole a třídění empirického materiálu. Jde o zpracování množství dat. Obecně lze říci, že cílem třídění je uspořádat empirický materiál podle logických souvislostí v souladu se záměrem výzkumu. Základním krokem je provedení analýzy dat, tedy jejich hodnocení a uspořádání do určitých skupin (tříd) podle toho, jako jsme chtěli získat odpověď na položené otázky. Pak následuje měření souvislostí mezi jednotlivými vlastnostmi zkoumaných objektů. Provádíme nejprve třídění prvního stupně, čímž začleňujeme objekty podle jedné klasifikační vlastnosti. Výsledkem je přehled o frekvenci objektů v jednotlivých třídách. Při třídění druhého stupně rozčleníme četnosti takto vzniklých tříd podle dalších vlastností a výsledek shrneme do tzv. kontingenční tabulky. Taková tabulka je podklad pro interpretaci souvislostí mezi dvěma různými vlastnostmi zkoumaných objektů (Exnerová, 1995, s.58).

6.2.4 Fáze interpretační

V této části jsem zjišťovala souvislosti mezi sledovanými vlastnostmi subjektů. Konkrétně se jedná o převedení našeho zjištění z jazyka statistiky do jazyka sociologie. Postupujeme od jednotlivých znaků k obecnějším pojmům, od vztahů mezi jednotlivými znaky k pravidelnostem ve vztazích (Exnerová, 1995, s. 58).

6.3 Techniky sběru dat

a) Hlavní technikou sběru dat jsem zvolila dotazník.

Dotazník bývá považován za nejvíce efektivní techniku sběru dat. Z důvodu možnosti jakéhosi vstupu do skutečné reality a možnosti získat vhled do šetření situace díky statisticko matematické objektivizaci (Musil, 2001, s. 74).

Jak uvádí Gavora (2000, s. 99) je dotazník nejfrekventovanější metodou zjišťování dat a to zejména pro výhodu hromadného získání údajů o velkém počtu odpovídajících, což ho také řadí k ekonomickým výzkumným nástrojům.

Ke zkoumání jsem vytvořila vlastní dotazník. Při tvorbě dotazníku jsem se snažila řídit hlavními zásadami pro tvorbu otázek (Gavora, 2000, s. 100):

- Formulace jasných otázek
- Ne příliš široké znění otázek
- Neužívat nekonkrétní výrazy (několik, někdy)
- Vyhnout se dvojitým otázkám
- Otázky, na které jsou respondenti schopni odpovědět
- Smysluplnost otázek
- Jednoduché otázky
- Neužívat záporné výrazy
- Neužívat otázky, které vzbuzují předpojatost

V dotazníku jsem pokládala otázky uzavřené, s možností odpovědi: ano, ne, nevím.

V dotazníku jsem se věnovala preventivním programům v oblasti drog jak pro učitele tak pro děti. U obou jsem zjišťovala zda se v ZŠ 2. st. používají výhradně preventivní programy, které poskytuje zřizovatel ZŠ nebo jsou užívány programy nabízené jiným subjektem či zda má ZŠ vytvořen program vlastní. U preventivních programů pro učitele jsem zjišťovala jak jejich výskyt na ZŠ, tak účast učitelů na těchto programech. Dále jsem se věnovala zjištění, jak hodnotí respondenti své znalosti v oblasti drog a zda mají osobní zkušenost s drogami u dětí.

Ke každé výzkumné otázce se v dotazníku vztahují konkrétní otázky. Následně jsou vymezeny jednotlivé výzkumné otázky a k nim z dotazníku vztažené konkrétní otázky.

Použitý dotazník je uveden v příloze P I.

Výzkumné otázky:**A/ Jaký je přístup zaměstnavatele k prevenci v oblasti drog na ZŠ?**

Konkrétní otázky v dotazníku:

- Existuje na vaší ZŠ preventivní program v oblasti drog pro učitele, který byl zpracován zřizovatelem školy?
- Zúčastnil/a jste se tohoto programu?
- Realizuje ZŠ vlastní výchovně vzdělávací programy v oblasti drog pro učitele?
- Zúčastnil/a jste se takového programu v posledních 12 měsících?
- Realizuje vaše ZŠ další výchovně-vzdělávací programy v oblasti drog pro učitele, které poskytla jiná organizace než zřizovatel?
- Zúčastnil/a jste se takového programu v posledních 12 měsících?
- Existuje na vaší ZŠ preventivní program v oblasti drog pro děti, který byl zpracován zřizovatelem školy?
- Realizuje vaše ZŠ vlastní výchovně-vzdělávací programy v oblasti drog pro děti?
- Realizuje vaše ZŠ výchovně-vzdělávací programy v oblasti drog pro děti, které poskytla jiná organizace než zřizovatel?
- Realizuje vaše ZŠ výchovně-vzdělávací programy v oblasti drog pro děti s účastí speciálně vyškolených vrstevníků tzv. peer programy?
- Jakou formou realizujete tento program?

B/ Jaká je znalost učitelů ZŠ 2. st. v oblasti drog?

Konkrétní otázky v dotazníku:

- Považujete své znalosti v oblasti drog za vyhovující a dostatečné?
- Dokážete rozeznat jednotlivé drogy – legální: cigareta, alkohol, léky?
- Dokážete rozeznat jednotlivé drogy – nelegální: marihuana, pervitin?

- Setkal/a jste se s drogami – legální: cigareta, alkohol, léky?
- Setkal/a jste se s drogami – nelegální: marihuana, pervitin?
- Navštěvoval/a jste v posledních 12 měsících nějaký kurz týkající se preventivního programu v oblasti drog?
- Máte zájem o programy týkající se drog?
- Věnujete se ve svém volném čase nějaké preventivní činnosti v oblasti drog?

C/ Jaké jsou osobní zkušenosti učitelů ZŠ 2. st. s drogami u dětí?

Konkrétní otázky v dotazníku:

- Setkal jste se s drogami – legální: cigareta, alkohol, léky u dětí ve škole?
- Setkal jste se s drogami – nelegální: marihuana, pervitin u dětí ve škole?
- Jak jste nález drog ve škole řešili?
- Bylo nutné přivolat k nálezu drog u dítěte lékaře?

b) Druhou technikou jsem zvolila standardizovaný (řízený) rozhovor

Rozhovor jako prostředek vědeckého zkoumání se od toho běžného liší zejména tím, že je *systematický* a to tím, že je přesně vymezen a zaměřen. Nejpřínosnější podobou je *strukturalní standardizovaný rozhovor*, který se od jiných liší tím, že používá řízené otázky, tedy otázky předem přesně formulované a sestavené (Musil, 2001 s. 72.).

Výzkumné otázky stanovené pro řízený rozhovor:

1. Poskytuje vaší ZŠ zřizovatel preventivní program v oblasti drog pro učitele?
2. Realizujete vlastní výchovně vzdělávací programy v oblasti drog pro učitele?
3. Realizujete na ZŠ výchovně-vzdělávací programy v oblasti drog pro učitele, které poskytuje jiná organizace?
4. Pokud realizujete tyto preventivní programy pro učitele, jakým způsobem se jich

účastní?

5. Zúčastňují se učitelé 2. st. těchto preventivních programů?
6. Mají o prevenci v oblasti drog pro učitele pedagogové 2. st. zájem?
7. Poskytuje vaší ZŠ zřizovatel preventivní program v oblasti drog pro děti?
8. Realizuje vaše ZŠ vlastní výchovně-vzdělávací programy v oblasti drog pro děti?
9. Realizuje vaše ZŠ výchovně-vzdělávací programy v oblasti drog pro děti, které poskytuje jiná organizace?
10. Provádíte na škole preventivní programy v oblasti drog pro děti s účastí speciálně vyškolených vrstevníků tzv. peer programy?
11. Jakou formou realizujete preventivní programy v oblasti drog pro děti? (výhradně v rámci osnov, mimoškolní aktivita, setkávání rodičů s dětmi apod).
12. Spolupracujete s rodiči při realizování těchto preventivních programů (účastní se rodiče aktivně těchto programů)?
13. Setkali jste se ve škole u dětí s legálními drogami: cigareta, alkohol, léky?
14. Setkali jste se u dětí ve škole s nelegálními drogami: marihuana, pervitin, heroin?
15. Jakým způsobem řešíte nález drog ve škole (legálních i nelegálních)?
16. Domníváte se, že je realizován preventivní program v oblasti drog, v rámci kompetencí a pravomocí základní školy dostatečně?

V průběhu rozhovoru pak respondenti podle svého uvážení jednotlivé otázky rozváděli v souvislosti s problematikou základní školy, spolupráce s příslušnými orgány i s rodiči. Jejich odpovědi jsem si ve stručnosti zapisovala. Respondenty v tomto případě byli tři ředitelé z náhodně vybraných základních škol.

6.4 Výsledky

V této části jsou uvedeny výsledky dotazníkového šetření a řízených rozhovorů. Nejprve jsme se zaměřila na vyhodnocení odpovědí dotazníků. Jak bylo již řečeno, respondentů bylo celkem 60 a návratnost vyplněných dotazníků byla 100%. Jednotlivé tabulky vyjadřují rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na jednotlivé otázky (ano, ne, nevím). Výzkumné otázky jsou označeny písmenem oddílu (A,B nebo C) a číslem otázky.

6.4.1 Odpovědi na jednotlivé otázky

Otázka A1 - *Existuje na vaší ZŠ preventivní program v oblasti drog pro učitele, který byl zpracován zřizovatelem školy?*

Základní indikátor v této oblasti byla existence preventivního programu pro učitele v oblasti drog na ZŠ, který byl zpracován zřizovatelem. Dotazník se nezabývá konkrétními zřizovateli (MŠMT, obec, svazek obcí, právnická nebo fyzická osoba), ale pouze faktickou existencí takového programu na ZŠ. Bylo zjištěno, že 18,3% z celkového počtu respondentů odpovědělo, že takový program na jejich ZŠ skutečně existuje, 53,4% dotázaných uvedlo, že takový program nemají a 28,3% odpovědělo, že neví (tabulka č. 1).

Tabulka č. 1: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Existuje na vaší ZŠ preventivní program v oblasti drog pro učitele, který byl zpracován zřizovatelem školy?“

	Absol.	%
1.ano	11	18,3
2. ne	32	53,4
3.nevím	17	28,3

Otázka A2 - *Zúčastnil/a jste se tohoto programu?*

Indikátorem této oblasti byla účast učitele 2. st. na preventivním programu v oblasti drog pro učitele, který zpracoval zřizovatel. Z celkového počtu 60 respondentů jich 95,0% odpovědělo, že se neúčastnili a 5,0% odpovědělo, že ano (viz. tabulka č. 2).

Tabulka č. 2: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Zúčastnil/a jste se tohoto programu?“

	Absol.	%
1.ano	3	5,0
2. ne	57	95,0

Otázka A3 -Realizuje ZŠ vlastní výchovně vzdělávací programy v oblasti drog pro učitele?

Základní indikátor v této oblasti byla existence výchovně vzdělávacího programu v oblasti drog pro učitele vytvořeného příslušnou ZŠ. Bylo zjištěno, že 8,3% z celkového počtu respondentů odpovědělo, že takový program na jejich ZŠ realizují, 76,7% dotázaných uvedlo, že takový program nemají a 15,0% odpovědělo, že neví (viz. tabulka č. 2).

Tabulka č. 3: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Realizuje ZŠ vlastní výchovně vzdělávací programy v oblasti drog pro učitele?“

	Absol.	%
1.ano	5	8,3
2. ne	46	76,7
3.nevím	9	15

Otázka A4 - Zúčastnil/a jste se tohoto programu v posledních 12 měsících?

Indikátorem této oblasti byla účast učitele 2. st. na preventivním programu v oblasti drog pro učitele, který zpracovala příslušná ZŠ. Je zajímavé, že i zde celkového počtu 60 respondentů jich 95,0% odpovědělo, že se ne a 5,0% odpovědělo, že se takového programu účastnili (viz. tabulka č. 4).

Tabulka č. 4: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „ Zúčastnil/a jste se takového programu v posledních 12 měsících?“

	Absol.	%
1.ano	3	5,0
2. ne	57	95,0

Otázka A5 – *Realizuje vaše ZŠ další výchovně-vzdělávací programy v oblasti drog pro učitele, které poskytla jiná organizace než zřizovatel?*

Základní indikátor v této oblasti byla existence výchovně vzdělávacího programu v oblasti drog pro učitele, který poskytla jiná organizace než zřizovatel. Nebylo zjišťováno o jakou konkrétní organizace se jednalo. Z celkového počtu 60 dotázaných 41,3% uvedlo, že tento program se na ZŠ realizuje, 33,3% opovědělo, že takový program na ZŠ není a 25,0% dotázaných neví (viz. tabulka č. 5).

Tabulka č. 5: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Realizuje vaše ZŠ další výchovně-vzdělávací programy v oblasti drog pro učitele, které poskytla jiná organizace než zřizovatel?“

	Absol.	%
1. ano	25	41,7
2. ne	20	33,3
3. nevím	15	25,0

Otázka A6 - *Zúčastnil/a jste se tohoto programu v posledních 12 měsících?*

Indikátorem této oblasti byla účast učitele 2. st. na preventivním programu v oblasti drog pro učitele, který poskytl jiný subjekt. Bylo zjištěno že 18,3% se účastnilo a 81,7% dotázaných uvedlo, že ne (viz. tabulka č. 6).

Tabulka č. 6: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Zúčastnil/a jste se takového programu v posledních 12 měsících?“

	Absol.	%
1.ano	11	18,3
2. ne	49	81,7

Otázka A7 – *Existuje na vaší ZŠ preventivní program v oblasti drog pro děti, který byl zpracován zřizovatelem školy?*

Základní indikátor v této oblasti byla faktická existence preventivního programu v oblasti drog pro děti, který byl zpracován zřizovatelem školy. Bylo zjištěno, že 21,7% dotázaných odpovědělo, že existuje, 45,0% odpovědělo, že takový program nemají a 33,3% neví (viz. tabulka č. 7).

Tabulka č. 7: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Existuje na vaší ZŠ preventivní program v oblasti drog pro děti, který byl zpracován zřizovatelem školy?“

	Absol.	%
1. ano	13	21,7
2. ne	27	45,0
3. nevím	20	33,3

Otázka A8 – *Realizuje vaše ZŠ vlastní výchovně-vzdělávací programy v oblasti drog pro děti?*

Základní indikátor v této oblasti byla faktická vlastního preventivního programu v oblasti drog pro děti, který byl zpracovala škola. Na tuto otázku odpovědělo 91,7% respondentů, že takový program realizují, 8,3% uvedlo, že jej nemají (viz. tabulka č. 8).

Tabulka č. 8: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Realizuje vaše ZŠ vlastní výchovně-vzdělávací programy v oblasti drog pro děti?“

	Absol.	%
1. ano	55	91,7
2. ne	5	8,3
3. nevím	0	0

Otázka A9 – *Realizuje vaše ZŠ výchovně- vzdělávací programy v oblasti drog pro děti s účastí speciálně vyškolených vrstevníků tzv. peer programy?*

Základní indikátor v této oblasti byla faktická realizace výchovně vzdělávacího programu v oblasti drog pro děti, v nichž jsou využívání vrstevníci, tzv. peer programy. Z celkového počtu 60 respondentů odpovědělo 23,3%, že takový skutečně realizují, 63,3% uvedlo, že tento program nemají a 13,4% o jeho existenci neví (viz. tabulka č. 9).

Tabulka č. 9: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Realizuje vaše ZŠ výchovně- vzdělávací programy v oblasti drog pro děti s účastí speciálně vyškolených vrstevníků tzv. peer programy?“

	Absol.	%
1. ano	14	23,3
2. ne	38	63,3
3. nevím	8	13,4

Otázka A10 – Realizuje vaše ZŠ výchovně-vzdělávací programy v oblasti drog pro děti, které poskytla jiná organizace než zřizovatel?

Indikátorem v této oblasti byla faktická realizace výchovně vzdělávacího programu v oblasti drog pro děti, který poskytla jiná organizace než zřizovatel ZŠ. Dotazník se nezjišťoval o jakého zřizovatele se jedná. Ze všech dotázaných 81,7% uvedlo, že jej využívají, 8,3% takový program nemá a 10,0% o jeho využívání školou neví (tabulka č. 10).

Tabulka č. 10: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Realizuje vaše ZŠ výchovně-vzdělávací programy v oblasti drog pro děti, které poskytla jiná organizace než zřizovatel?“

	Absol.	%
1. ano	49	81,7
2. ne	5	8,3
3. nevím	6	10,0

Otázka A11 – Jakou formou realizujete tento program?

Indikátorem v této oblasti byl způsob jakým je preventivní program v oblasti drog pro děti na škole realizován. Respondenti měli možnost označit více odpovědí najednou. V rámci vzdělávacího programu se prevenci provádí z 95,0%, mimoškolní činnost 75,0%, povinné přednášky 45,0%, setkání s rodiči a dětmi 23,3%, a 3,3% respondentů neví jak se program prevence realizuje (viz. tabulka č. 11).

Tabulka č. 11: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Jakou formou realizujete tento program?“

	ano	ne	ano %	ne %
1.v rámci vzdělávacího programu	57	3	95,0	5,0
2. mimoškolní aktivita	45	15	75,0	25,0
3. povinné přednášky pro děti	27	33	45,0	55,0
4. nepovinné přednášky pro děti	4	56	6,7	93,3
5. setkání s dětmi a rodiči	14	46	23,3	76,7
6. nerealizujeme žádné programy	0	0	0	0
7. nevím	2	58	3,3	96,7

Otázka B1 – Považujete své znalosti v oblasti drog za vyhovující a dostatečné?

Základním indikátorem v této oblasti bylo zhodnocení znalostí v oblasti drog učitelů ZŠ 2. st. Je zajímavé, že jenom 45,0% všech dotázaných považuje své znalosti za dostatečné, 16,7% ohodnotilo své znalosti jako nedostatečné a 38,3% nedokáže své znalosti v oblasti drog zhodnotit (viz. tabulka č. 12).

Tabulka č. 12: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Považujete své znalosti v oblasti drog za vyhovující a dostatečné?“

	Absol.	%
1. ano	27	45,0
2. ne	10	16,7
3. nevím	23	38,3

Otázka B2 – *Dokážete rozeznat jednotlivé drogy – legální: cigareta, alkohol, léky?*

Základním indikátorem v této oblasti bylo rozpoznání legálních drog, ke kterým pro účely tohoto výzkumu byly zařazeny cigarety, alkohol a léky. Ze všech respondentů 98,32% tyto drogy rozpozná, pouze 1,7% uvedlo, že legální drogy nerozezná (viz. tabulka č. 13).

Tabulka č. 13: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Dokážete rozeznat jednotlivé drogy – legální: cigareta, alkohol, léky?“

	Absol.	%
1. ano	59	98,3
2. ne	0	0
3. nevím	1	1,7

Otázka B3 – *Dokážete rozeznat jednotlivé drogy – nelegální: marihuana, pervitin?*

Základním indikátorem v této oblasti bylo rozpoznání nelegálních drog, ke kterým pro účely tohoto výzkumu byly zařazeny marihuana, pervitin. Ze všech respondentů 31,7% tyto drogy rozpozná, 33,3% je nerozpozná a pouze 35,0% neví (viz. tabulka č. 14).

Tabulka č. 14: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Dokážete rozeznat jednotlivé drogy – nelegální: marihuana, pervitin?“

	Absol.	%
1. ano	19	31,7
2. ne	20	33,3

3. nevím	21	35,0
-----------------	-----------	-------------

Otázka B4 - *Setkal jste se s drogami – legální: cigareta, alkohol, léky?*

Základním indikátorem v této oblasti bylo to, zda se učitel již setkal s legální drogou (cigarety, alkohol, léky). Z celkového počtu respondentů se 96,7% s takovou drogou setkalo a jen 3,3% se s tímto druhem drog neseťkalo. (viz. tabulka č. 15).

Tabulka č. 15: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Setkal jste se s drogami – legální: cigareta, alkohol, léky?“

	Absol.	%
1. ano	58	96,7
2. ne	2	3,3
3. nevím	0	0

Otázka B5 - *Setkal jste se s drogami – nelegální: marihuana, pervitin?*

V této oblasti je základní indikátor zkušenost (setkání) učitele s nelegálními drogami jako např. marihuana či pervitin. Ze všech dotázaných se s nelegální drogou setkalo již 51,7% a 48,3% se s nimi neseťkalo. (viz. tabulka č. 16).

Tabulka č. 16: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Setkal jste se s drogami – nelegální: marihuana, pervitin?“

	Absol.	%
1. ano	31	51,7
2. ne	29	48,3
3. nevím	0	0

Otázka B6 - *Navštěvoval/a jste v posledních 12 měsících nějaký kurz týkající se preventivního programu v oblasti drog?*

Indikátor zde byla účast učitele na bližší nespecifikovaném kursu, který by se týkal prevence v oblasti drog. Ze všech respondentů se 8,3% kurzu účastnilo a 91,7% se žádného takového kurzu neúčastnilo (viz. tabulka č. 17).

Tabulka č. 17: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Navštěvoval/a jste v posledních 12 měsících nějaký kurz týkající se preventivního programu v oblasti drog?“

	Absol.	%
1. ano	5	8,3
2. ne	55	91,7

Otázka B7 - *Máte zájem o programy týkající se drog?*

Indikátorem byl zájem učitele se zúčastnit programu týkajícího se drog. Ze všech 60 respondentů má 35,0% o tyto kurzy zájem, 23,3% zájem nemá a 41,7% si není jista – neví (viz. tabulka č. 18).

Tabulka č. 18: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Máte zájem o programy týkající se drog?“

	Absol.	%
1. ano	21	35,0
2. ne	14	23,3
3. nevím	25	41,7

Otázka B8 - *Věnujete se ve svém volném čase nějaké preventivní činnosti v oblasti drog?*

Indikátorem bylo, jestli se učitel aktivně ve volném čase věnuje preventivní činnosti v oblasti drog. Zde 91,70% respondentů odpovědělo, že se této činnosti nevěnuje a pouze 8,3% se ve volném čase touto preventivní činností zabývá (viz. tabulka č. 19).

Tabulka č. 19: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Věnujete se ve svém volném čase nějaké preventivní činnosti v oblasti drog?“

	Absol.	%
1. ano	5	8,3
2. ne	55	91,7

Otázka C1 - *Setkal/a jste se s drogami – legální: cigareta, alkohol, léky u dětí ve škole?*

Základní indikátor této oblasti je to, zda se učitel setkal s legálními drogami u dětí ve škole (cigarety, alkohol, léky). Zde 95,0% respondentů se s touto situací setkalo, a jenom 5,0% se s legálními drogami u dětí ve škole nesetkalo (viz. tabulka č. 20).

Tabulka č. 20: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Setkal/a jste se s drogami – legální: cigareta, alkohol, léky u dětí ve škole?“

	Absol.	%
1. ano	57	95,0
2. ne	3	5,0

Otázka C2 - *Setkal/a jste se s drogami – nelegální: marihuana, pervitin u dětí ve škole?*

Základní indikátor této oblasti je, zda se učitel setkal s nelegálními drogami jako jsou marihuana či pervitin u dětí ve škole. Ze všech respondentů se s nelegálními drogami u dětí ve škole setkalo 41,7% a 58,3% respondentů se s nelegálními drogami u dětí nesetkalo (viz. tabulka č. 21).

Tabulka č. 21: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Setkal/a jste se s drogami – nelegální: marihuana, pervitin u dětí ve škole?“

	Absol.	%
1. ano	25	41,7
2. ne	35	58,3

Otázka C3 - „*Jak jste nález drog ve škole řešili?*“

Základní indikátor této oblasti je jakým způsobem byl nález nelegálních drog u dítěte ve škole řešen, i zde byla možnost označit více možných odpovědí. Z celkových počtů 81,7% provádí pohovor s dítětem, 65,0% pohovor s rodiči, ve 33,3% oznámení řediteli a oznámení soc. pracovníku, ve 2,0% oznámení na policii. 10% respondentů na tuto otázku neodpovědělo. (viz. tabulka č. 22).

Tabulka č. 22: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Jak jste nález drog ve škole řešili?“

	ano	ne	ano %	ne %
1. pohovor s dítětem	49	11	81,7	18,3
2. pohovor s rodiči	39	21	65,0	35,0

3. oznámení řediteli školy	20	40	33,3	66,7
4. oznámení policii	12	48	2,0	80,0
5. oznámení sociálnímu prac.	20	40	33,3	66,7
6. nezodpovězeno	6	54	10,0	90,0

Otázka C4 - *Bylo nutné k nálezu drog přivolat lékaře?*

Základní indikátorem v této oblasti byl fakt, zda k nálezů legálních nebo nelegálních drog u dítěte ve škole bylo nutno přivolat lékaře. Z celkového počtu 60 respondentů odpovědělo 11,7%, že ano, 73,3% opovědělo, že lékaře nebylo nutno přivolat a 15,0% neví, zda toto bylo nutno provést. (viz. tabulka č. 23).

Tabulka č.23: Rozložení souboru v absolutních a relativních četnostech podle odpovědí na otázku: „Bylo nutné k nálezů drog přivolat lékaře?“

	Absol.	%
1. ano	7	11,7
2. ne	44	73,3
3. nevím	9	15,0

6.5 Řízený rozhovor

O strukturovaný rozhovor byli požádáni tři ředitelé oslovených základních škol.

Ředitel 1: Zřizovatel školy, nevytváří žádné preventivní programy v oblasti drog pro učitele a z časových a personálních důvodů škola nevytváří ani tyto programy vlastní. Využívají však vzdělávacích programů, které poskytuje Středisko služeb školám v Brně. Účast na těchto není povinná, ale je na dobrovolnosti učitele. Nejvíce se účastní a mají zájem učitelé všeobecně vzdělávacích předmětů, kterým jsou i doporučovány. Preventivní programy v oblasti drog pro děti škola realizuje vlastní, dle zákona musí mít Minimální preventivní program a to na každý rok. Zřizovatel neposkytuje ani metodiku, škola se řídí doporučeními MŠMT. Využívají se i programy poskytované jiným subjektem jako jsou např. divadelní představení apod. Peer programy nevyužívají není to již v silách školy s ohledem na personální stav, náplň vzdělávání apod. Prevence je z největší části součástí vzdělávacího programu, kde je součástí některých předmětů a dále i mimoškolní aktivita. Rodiče se na-

bízených akcí účastní a někteří spolupracují i jako pořadatelé. Ve škole jsou běžné cigarety a někdy alkohol. V malé míře se objevuje kouření marihuany. Řešení takového případu je závislé na tom o jaký přestupek se jedná a v jaké míře je droga požitá. Vždy jsou provedeny pohovory s dítětem i rodiči a věc je oznámena sociálnímu odboru, akterům byly uděleny důtky. V jednom případě bylo oznámení na policii. S ohledem na časové možnosti školy rozsah i zaměření prevence v oblasti drog se ředitel domnívá, je prevence dostatečná.

Ředitel 2: Zřizovatel školy neposkytuje žádné preventivní programy pro učitele a škola nevytváří ani tyto programy vlastní, protože na to nemá prostředky. Pedagogové se na základě doporučení účastní různých seminářů které poskytuje jiná organizace, zájem mají však zejména učitelé všeobecně vzdělávacích předmětů 2. st. ZŠ. Programy v oblasti drog pro děti škola realizuje vlastní, má vytvořen minimální preventivní program, který se každý rok aktivizuje a škola musí tuto činnost dokládat. Předmětem prevence jsou obecně všechny sociálně patologické jevy, tedy i drogy. Zřizovatel (MŠMT) poskytuje metodiku. Dále jsou realizovány programy poskytované jiným subjektem divadelní představení, soutěže, tématické výstavy, které jsou formou mimoškolní činnosti. Vrstevnické programy se z ekonomického hlediska nerealizují. Prevence je pak součástí vzdělávacího programu. Rodiče se akcí účastní málo, výjimečně někteří pomáhají s organizováním. Ve škole jsou běžné cigarety a někdy alkohol. V malé míře se objevuje kouření marihuany. Řešení takového případu je závislé na tom o jakou látku se jedná a na míře jejího požití. Vždy jsou prováděny pohovory s dítětem i rodiči, oznámení na sociální odbor, akterům jsou uložena výchovná opatření (ředitelská nebo třídní důtka). Podle vyjádření je prevence dostatečná.

Ředitel 3: Zřizovatel školy neposkytuje programy pro učitele a škola nevytváří ani tyto programy vlastní, protože se to nevyplatí, ale učitelé mají možnost se účastnit školení a seminářů nebo vzdělávacích kurzů, které poskytuje Středisko služeb školám Brno. Zájem učitelů o takové vzdělávání je menší než by se dalo očekávat (finanční i časové okolnosti), obecně se více zajímají učitelé všeobecných předmětů. Programy v oblasti drog pro děti škola realizuje vlastní, má vytvořen minimální preventivní program, má vlastního metodika prevence. Předmětem prevence jsou všechny sociálně patologické jevy, tedy i drogy a výchova ke zdravému životnímu stylu, zřizovatel neposkytuje ani metodiku, tato je přebírána od MŠMT. Jsou realizovány programy poskytované jiným subjektem (soutěže, téma-

tické výstavy, nepovinné přednášky apod.), které jsou formou mimoškolní činnosti. Vrstevnické programy nerealizují, škola na to nemá prostor ani prostředky. Prevence je součástí vzdělávacího programu. Rodiče se akcí účastní málo, větší je účast na akcích pro 1. stupeň. Někdy pomáhají s organizováním. Ve škole se objevují cigarety, někdy alkohol, a na druhém stupni marihuana. Řešení takového případu je závislé na tom o jakou látku se jedná a na míře jejího požití. Vždy jsou prováděny pohovory s dítětem i rodiči, oznámení na sociální odbor, aktérům jsou uložena výchovná opatření (ředitelská nebo třídní důtka). Prevence je dostatečná, protože škola má omezené časové, finanční i personální možnosti, víc prevence by bylo na úkor vzdělávacího programu.

6.6 Diskuze

Souhrnný výsledek tohoto šetření by mohl být ten, že preventivní činnosti v oblasti drog v rámci ZŠ 2. st. je dostačující, stejně jako znalosti pedagogů v oblasti drog, pokud však jsou odpovědi respondentů relevantní (zde není důvod se domnívat, že tomu tak není).

Na ZŠ 2. stupně jsou realizovány preventivní programy pro učitele, které poskytl zřizovatel nebo pocházejí od jiného subjektu. Vlastní programy pro své pedagogy ZŠ v podstatě nevytvářejí. Převažují programy poskytované jiným subjektem. Tento stav je pravděpodobně způsoben tím, že učitelé, respektive ZŠ, mají možnost využívat programů, které nabízejí jiné subjekty (např. v Brně je to Středisko služeb školám), jejichž hlavní činností je právě poskytování výchovně-vzdělávacích programů či seminářů pro pedagogické pracovníky. Tyto organizace se neustále rozvíjí a rozšiřují nabídku jednotlivých výukových programů. Pro ZŠ je pravděpodobně ekonomicky výhodnější takový program „koupit“ než investovat do jeho vytváření. Nicméně účast pedagogů na těchto programech je malá, stejně jako jejich zájem o účast na nějakém kursu v oblasti drog: jen 35,0% má zájem, ostatní zájem nemají nebo „neví“. Ve volném čase se naprostá většina učitelů preventivní činnosti v oblasti drog nevěnuje 91,7%. Troufám si tvrdit, že takovým preventivním programem by však měli projít všichni učitelé 2. st. ZŠ.

Pokud jsem se zajímala o stav preventivních programů v oblasti drog pro děti, pak naprosto převažují programy, které si vytvoří sama škola (91,7%). A ve velké míře jsou využívá-

ny programy, které poskytuje jiná organizace (81,7%). Nejméně jsou realizovány programy zřizovatele. Dle mého názoru se zde odráží povinnost škol zapsaných do rejstříku škol vytvořit „Minimální preventivní program“, který obsahuje prevenci všech sociálně patologických jevů, včetně prevence drog. A ekonomická výhodnost realizace „hotových“ programů, poskytnutých jiným subjektem i jejich jistá „neotřelost“ a zajímavost pro samotné děti, neboť tyto programy se realizují mimo školní prostředí. Co se týká realizace peer programů tyto využívá malé procento škol (23,3%), domnívám se, že i zde je důvodem zejména časová náročnost přípravy i ochota věnovat svůj volný čas (i dětí i pedagogů).

Co se týká způsobu realizace preventivních programů v oblasti drog pro děti, pak ZŠ využívají několik možností: v rámci výuky (tento způsob je nejčastější), v rámci mimoškolní činnosti, realizují se povinné i nepovinné přednášky pro děti i setkání rodičů a dětí. Přitom na většině škol se využívá více možností najednou. Domnívám se, že tento stav odráží to, že ZŠ využívají vlastní program, který je zahrnut do jednotlivých předmětů v rámci výuky, ale zároveň realizují programy jiných subjektů, které probíhají jako mimoškolní aktivita (např. divadelní představení, výstavy).

Pokud jde o ukazatele znalosti učitelů v oblasti drog, pak většina hodnotí své znalosti jako dostačující, téměř všichni respondenti dokáží rozeznat legální drogy s nimiž má většina také zkušenost. To je logicky dáno tím, že legální drogy, tak jak jsem je zahrnula do šetření (cigarety, alkohol, léky) jsou všeobecně známé a většina populace se s nimi setkala. Jiná situace nastala u nelegálních drog. Tady výsledky již nejsou tak jednoznačné: třetina dotázaných by tyto drogy rozeznala, třetina je nerozpozná a třetina si není rozpoznáním jista. Co se týká zkušenosti s nelegálními drogami, je překvapující, že polovina dotázaných se s nimi setkala a polovina ne. Domnívám se, že tento výsledek je ovlivněn tím, že všeobecně známá je především marihuana a s tou se také mnoho pedagogů ve své praxi setkalo.

Pokud hodnotím ukazatel jestli se pedagog setkal s legální či nelegální drogou u dětí ve škole, pak téměř všichni oslovení učitelé (95,0%) se setkali u dětí s cigaretami, alkoholem nebo léky. U nelegálních drog je to necelá polovina oslovených (41,7%). Předpokládám, že tady převažuje setkání s marihuanou, i když jsem se na tuto konkrétní drogu nedotazovala. S tím souvisí i další otázka, zda bylo nutno k nálezům drog přivolat lékaře, kdy většina respondentů odpověděla, že toto nutno nebylo.

Co se týká indikátoru jak ZŠ nález drog ať legálních, či nelegálních řešila, pak se ukázalo, že ZŠ využívá několik možností: pohovory s dětmi, rodiči, oznámení řediteli školy, oznámení policii i oznámení na sociální odbor. Lze se domnívat, že řešení se odvíjí od konkrétního případu a jistě záleží na tom o jakou drogu se jedná. V naprosté většině případů je využíváno několik možností najednou, což je dáno zákonnými povinnostmi školy. Jednoznačně převládá pohovor s dítětem a pohovor s rodiči, ve třetině případů je věc oznámena řediteli škola a ve třetině je činěno oznámení soc. pracovníku, ve 2,0% oznámení na policii. 10% respondentů na tuto otázku neodpovědělo.

Ředitelé ZŠ, kteří byli požádáni o rozhovor, de facto uvedli identické informace. Prevence u nich je prováděna z největší části v rámci vzdělávacího programu, neboť školy mají vytvořeny minimální preventivní program, ale děti se účastní i mimoškolních aktivit v oblasti prevence, které nabízí jiné subjekty. Akcí se málo účastní rodiče. Zájem učitelů na dalším vzdělávání v oblasti prevence je, i když se jedná vesměs o učitele všeobecných předmětů. V tomto smyslu jsou využívány programy nabízené jiným subjektem. To je z ekonomického hlediska výhodnější na vytváření jiných preventivních programů v oblasti drog pro děti i učitele (kromě minimálního preventivního programu) již škola nemá prostředky.

Celkově se dají výsledky, které jsem dotazníkovým šetřením zjistila označit za pozitivní, neboť na ZŠ 2. st. je prováděna preventivní činnosti v oblasti drog pro děti a to za využití různých programů, sami pedagogové jsou vzděláváni v této oblasti, jejich znalosti v oblasti drog jsou dostačující. Je zřejmé, že preventivní působení školy v této oblasti se úspěšně rozvíjí.

SHRNUTÍ A ZÁVĚR

Tato práce zjišťuje stav preventivní a výchovné činnosti v oblasti drog v základní škole na 2. stupni. Jaké jsou užívány preventivní programy v oblasti drog a to jak pro děti, tak pro učitele. Zda jsou to programy, které vytvořil zřizovatel školy, zda je vytvořila škola či zda jsou využívány preventivní programy, které nabízí a poskytuje jiný subjekt. Práce se nezabývá konkrétními zřizovateli, subjekty nebo konkrétními preventivními programy. Je zjišťováno jak hodnotí učitelé 2. stupně ZŠ své znalosti o drogách a zda mají osobní zkušenost s legálními i nelegálními drogami obecně i u dětí ve škole.

Z výsledků šetření vyplývá, že na ZŠ 2. st. se aktivně provádí prevence v oblasti drog zejména pro děti, přičemž jsou nejvíce využívány programy vlastní a dále jsou využívány programy nabízené jiným subjektem, programy od zřizovatele se téměř nevyskytují. Preventivní programy jsou nejvíce realizovány v rámci běžné výuky a dále při mimoškolní činnosti. Programy prevence drog pro učitele jsou na školách také realizovány, jedná se zejména o programy poskytnuté zřizovatelem či jiným subjektem, ale účast pedagogů na nich je malá. Zájem učitelů 2. st. o takové programy je rovněž nízký, což je zřejmě důsledek toho, že většina hodnotí své znalosti v oblasti drog jako dostačující. Bylo zjištěno, že učitelé 2. st. ZŠ mají zkušenosti s legálními i nelegálními drogami u dětí ve škole.

Výsledky šetření ukazují, že otázce prevence v oblasti drog pro děti na ZŠ 2. st. je věnována dostatečná pozornost. Rezervy jsou patrné v realizaci a přípravě pedagogů na prevenci drog a v nedostatečném využívání dostupných preventivních (vzdělávacích) programů (nezávisle na tom, kdo tyto programy poskytuje).

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] **BADINELLI, A.** *Drogy: radikální řešení, skončujme s prohibicí*, Praha: Argo, 1996. 59 s. ISBN 80-7203-038-8.
- [2] **BERGET, J. T.** *Toxikomane a osobnost*, 1. vyd., Praha: Victoria Publishing, 1995. 91 s. ISBN 80-7187-003-X
- [3] **BĚTÁK, L. et. al.** *Prevence sociálně patologických jevů ve škole*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 100s.
- [4] **BORNÍK, M.**, *Drogy, co bychom měli vědět*, 1. vyd., Praha: Themis, 2001. 31 s. ISBN 80-85931-54-2.
- [5] **EXNEROVÁ, H.**, *Základy sociologie*, 1. vyd. Praha, 1998.
- [6] *Fakta o jointu*. In: Řekni ne drogám. [online]. [cit. 15.03.2009]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.rekninedrogam>.
- [7] **GAVORA, P.**, *Úvod do pedagogického výzkumu*, Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6
- [8] **CHMELÍK, J. a kol.** *Drogová kriminalita*, 1. vyd. Praha: Úřad vyšetřování pro ČR, MV ČR, odbor personální práce a vzdělávání, 1999. 96 s.
- [9] **KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V., et. al.** *Člověk, prostředí, výchova*, Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2
- [10] **LABROUSE, A.** *Drogy, peníze a zbraně*, 1. vyd., Praha: Themis, 1998. 495 s. ISBN 80-85821-54-0.
- [11] *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy, Č.j. 20 006/2007-51, Praha: MŠMT, 2007.
- [12] **MUSIL, J.** *Speciální psychologie 2, Pedagogicko psychologické kompetence učitele I*, 1. vyd. Olomouc: Psychologická a výchovná poradna v Olomouci a Cyrilometodějská teologická fakulta UP, 2001. 124 s. ISBN 80-238-8932-X
- [13] **MUSIL, J.; KONRÁD, Z.; SUCHÁNEK, J.** *Kriminalistika*, 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C.H. Beck, 2004. 606 s. ISBN 80-7179-878-9

- [14] MUSILOVÁ, M.; MUSIL, J., *Asistentká praxe. Cvičebnice a metodické vademékum*, 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2001. 48 s., ISBN 80-244-0297-1
- [15] NEŠPOR, K.; CSÉMY, L.; PERNICOVÁ, H. *Jak předcházet problémům s návykovými látkami na základních a středních školách*, Praha: Sportpropag, 1996. 156 s.
- [16] NEŠPOR, K. *Kouření, pití, drogy – děvčata a chlapci spolu mluví o závislostech*, 1. vyd. Praha: Portál, 1994. 125 s. ISBN 80-7178-023-5.
- [17] NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost*, 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 150 s. ISBN 80-7178-432-X.
- [18] NEŠPOR, K.; CSÉMY, L.; PERNICOVÁ, H. *Zásady efektivní primární prevence*, Praha: Sportpropag, 1999. 39 s.
- [19] PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*, 2. vyd. Praha: G plus G, 1999. 186 s.
- [20] **Příručka o efektivní školní drogové prevenci. Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí.** Úřad vlády České republiky. 1. vyd. Praha: Úřad vlády ČR, 2005. ISBN 80-86734-38-2
- [21] **Školní preventivní program pro ZŠ.** In. MŠMT. [online]. [cit. 10.05.2009]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolni-preventivni-program-pro-ms-zs-skolska-zarizeni>
- [22] ZÁBRANSKÝ, T. et. al. *Racionální protidrogová politika*, Olomouc: Votobia, 1997. 119 s. ISBN 80-7198-250-4.
- [23] **Zákon opatření k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky a alkoholem a jinými návykovými látkami č. 379/2005 Sb.** In Škola praktik. [online]. [cit. 10.03.2009]. Dostupné na World Wide Web: http://www.skola-praktik.cz/download/Zakon_o_opatrenich_k_ochrane_pred_skodami_pusobenymi_tabakovymi_vyrobky_a_alkoholem...htm
- [24] **Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) č. 561/2004 Sb. podle stavu k 15.9.2008**, Úplné znění číslo 684. Ostrava: Sagit, a.s., 464 s. ISBN 978-80-7208-698-6.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR Česká republika

MŠMT Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

NPC Národní protidrogová centrála

TČ Trestný čin

OOZOK Odbor odhalování závažné obecné kriminality

ZŠ Základní škola

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I : Dotazník

Příloha P II : Stav drogové kriminality 2003

Příloha P III: Stav drogové kriminality 2006

Příloha P IV: Stav drogové kriminality 2008

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1

Tabulka č. 2

Tabulka č. 3

Tabulka č. 4

Tabulka č. 5

Tabulka č. 6

Tabulka č. 7

Tabulka č. 8

Tabulka č. 9

Tabulka č. 10

Tabulka č. 11

Tabulka č. 12

Tabulka č. 13

Tabulka č. 14

Tabulka č. 15

Tabulka č. 16

Tabulka č. 17

Tabulka č. 18

Tabulka č. 19

Tabulka č. 20

Tabulka č. 21

Tabulka č. 22

Tabulka č. 23

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Výchovné působení a prevence v oblasti drogových závislostí v rámci základní školy.

Preventivní činnosti v oblasti drog na ZŠ 2. st.

Vážená paní učitelko, vážený pane učiteli,

Dovolte mi, abych se na Vás obrátila s dotazníkem zjišťujícím Vaše názory na preventivní činnosti v oblasti drog za ZŠ 2. st, mimo stanovený rozsah vzdělávacího programu (rozsah osnov). A Vaše zkušenosti s touto preventivní činností.

Mohu Vás ujistit, že na otázky v tomto dotazníku neexistují správné či nesprávné odpovědi. Zajímají mne pouze vaše názory a zkušenosti, které chci využít pro svou diplomovou práci. Se všemi Vašimi odpověďmi mi bude nakládáno zcela anonymně.

S pozdravem Petra Štulírková.

Pokyny k vyplňování dotazníku:

Na každou otázku vyberte pouze jednu možnou odpověď, která nejlépe vystihuje Váš postoj. Vybranou odpověď zakroužkujte. Pokud jste se zmýlili, zakroužkovanou odpověď označte křížkem a pokračujte dále. K volbě své odpovědi opět použijte kroužek.

Děkuji Vám za spolupráci.

A/ Jaký je přístup zaměstnavatele k prevenci v oblasti drog na ZŠ?

1. Existuje na vaší ZŠ preventivní program v oblasti drog pro učitele, který byl zpracován zřizovatelem školy?
ano ne nevím
2. Zúčastnil/a jste se tohoto programu?
ano ne nevím
3. Realizuje ZŠ vlastní výchovně vzdělávací programy v oblasti drog pro učitele?
ano ne nevím
4. Zúčastnil/a jste se takového programu v posledních 12 měsících?
ano ne
5. Realizuje vaše ZŠ další výchovně-vzdělávací programy v oblasti drog pro učitele, které poskytla jiná organizace než zřizovatel?
ano ne nevím
6. Zúčastnil/a jste se takového programu v posledních 12 měsících?
ano ne

7. Existuje na vaší ZŠ preventivní program v oblasti drog pro děti, který byl zpracován zřizovatelem školy?
ano ne nevím
8. Realizuje vaše ZŠ vlastní výchovně-vzdělávací programy v oblasti drog pro děti?
ano ne nevím
9. Realizuje vaše ZŠ výchovně- vzdělávací programy v oblasti drog pro děti s účastí speciálně vyškolených vrstevníků tzv. peer programy
ano ne nevím
10. Realizuje vaše ZŠ výchovně-vzdělávací programy v oblasti drog pro děti, které poskytla jiná organizace než zřizovatel?
ano ne nevím
11. Jakou formou realizujete tento program?
v rámci vzdělávacího programu (osnov)
mimoškolní aktivita (výlety, divadlo)
povinné přednášky pro děti
nepovinné přednášky pro děti
setkání s dětmi a rodiči
nerealizujeme žádné preventivní programy
nevím

B/ Jaká je znalost učitelů ZŠ 2. st. v oblasti drog?

1. Považujete své znalosti v oblasti drog za vyhovující a dostatečné?
ano ne nevím
2. Dokážete rozeznat jednotlivé drogy – legální: cigareta, alkohol, léky?
ano ne nevím
3. Dokážete rozeznat jednotlivé drogy – nelegální: marihuana, pervitin?
ano ne nevím
4. Setkal jste se s drogami – legální: cigareta, alkohol, léky?
ano ne nevím
5. Setkal jste se s drogami – nelegální: marihuana, pervitin?
ano ne nevím
6. Navštěvoval/a jste v posledních 12 měsících nějaký kurz týkající se preventivního programu v oblasti drog?
ano ne nevím
7. Máte zájem o programy týkající se drog?
ano ne nevím

8. Věnujete se ve svém volném čase nějaké preventivní činnosti v oblasti drog?

ano ne nevím

C/ Jaké jsou osobní zkušenosti učitelů ZŠ 2. st. s drogami u dětí?

1. Setkal/a jste se s drogami – legální: cigareta, alkohol, léky u dětí ve škole?

ano ne nevím

2. Sekal/a jste se s drogami – těžké: marihuana, pervitin u dětí ve škole?

ano ne nevím

3. Jak jste nález drog ve škole řešili?

ano ne nevím

4. Bylo nutné přivolat k nálezu drog u dítěte lékaře?

ano ne nevím

PŘÍLOHA P II: STAV DROGOVÉ KRIMINALITY R. 2003

Česká republika - 2003

kraj	Realizace TČ	pachatelé
hl. m. Praha	257	299
Středočeský	120	192
Jihočeský	115	149
Západočeský	168	205
Severočeský	276	316
Východočeský	111	158
Jihomoravský	258	348
Severomoravský	297	425
NPC	87	198
OOZOK	11	15
Celní správa	293	97
CELKEM	1993	2402

dospělí	1921
mladiství	409
nezletilí	72

PŘÍLOHA P III: STAV DROGOVÉ KRIMINALITY R. 2006

Česká republika - 2006

kraj	Realizace TČ	pachatelé
hl. m. Praha	196	237
Středočeský	104	149
Jihočeský	139	144
Západočeský	187	214
Severočeský	349	416
Východočeský	122	154
Jihomoravský	290	370
Severomoravský	281	362
NPC	25	73
OOZOK	7	19
Celní správa	121	53
CELKEM	1821	2191

dospělí	1981
mladiství	166
nezletilí	44

PŘÍLOHA P IV: STAV DROGOVÉ KRIMINALITY R. 2008

Česká republika – 2008

kraj	realizace	pachatelé
hl. m. Praha	193	226
Středočeský	149	181
Jihočeský	160	189
Západočeský	170	211
Severočeský	354	430
Východočeský	121	141
Jihomoravský	299	375
Severomoravský	279	369
NPC	36	105
OOZOK	6	10
Celní správa	121	89
CELKEM	1888	2326

dospělí	2104
mladiství	162
nezletilí	60